



मराठे प्रतिष्ठान, मुंबई यांचे मुखपत्र

# हितगुज

अंक १२२ ❁ संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा प्रभाकर मराठे (पृष्ठ १२०) ❁ जून २०२०

Website : [www.marathepratishtan.org](http://www.marathepratishtan.org)

(फक्त खाजगी वितरणासाठी)



संपादकीय

प्रिय कुलबांधवांना आणि भगिनींना  
माझा सस्नेह नमस्कार.

म.प्र. जून 'हितगुज'चा अंक प्रथमच डिजिटल स्वरूपात आपल्या घरी येत आहे. कोरोनाच्या संकटामुळे छापखाना (प्रेस) बंद आहे. तेव्हा मुद्रित स्वरूपात 'हितगुज' प्रकाशित न होता विज्ञानाच्या कृपेमुळे तो आपल्याला वाचायला मिळणार आहे. आपल्याशी 'हितगुज' करणार आहे. त्याचे स्वागत करूया. तसेच कार्याध्यक्षांनी सभासदांना पाठवलेले गुढीपाडव्याचे शुभेच्छापत्र lockdown मुळे अनेकांना अजूनही मिळाले नसेल. त्यामुळे ते या अंकात छापले आहे.

मंडळी आपण एका संकटाशी युद्ध करीत आहोत. आतापर्यंत सीमेवर लढाई लढली जायची. आज तुमच्या आमच्या घरात लढाई चालू झाली आहे. चीनने विषारी कोरोना वायरस सोडून सर्व जगाशी युद्ध आरंभिले आहे. पण आपण आपले मनोधैर्य वाढून सर्व नियमांचे योग्य पालन करून कोरोना विरुद्ध लढाई आत्मनिर्भरतेने लढून विजय मिळवू. ईश्वराकडे कुलदेवतेकडे सर्व मराठे परिवाराला कुलबांधवांना या महामारीची बाधा होऊ नये अशी प्रार्थना करू.

सांगायला वाईट वाटते की आपल्या कुलभगिनी सौ. पद्मजा मधुकर खांबेते, सौ. सुप्रिया शरद मराठे आणि सौ. मालविका रणजित मराठे या आज आपल्यात नाहीत. हे

जग सोडून गेल्या पण त्यांचे 'आहेवपणी' जाणे भाग्याची गोष्ट आहे. मराठे प्रतिष्ठानद्वारा त्यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली वाहते.

आपली शुभचिंतक

डॉ. सौ. सुमेधा प्रभाकर मराठे, (पृ. १२०),  
(दि. ३१ मे २०२०)

## ‘हितगुज’ला जाहिराती घाव्यात

अभिनंदन, अभिष्टचिंतन, पुण्यतिथी, पुण्यस्मरण, साठावा वाढदिवस, अमृत महोत्सव, सहस्रचंद्रदर्शन या निमित्ताने किंवा आपल्या उद्योगव्यवसायाच्या जाहिराती देऊन 'हितगुज'ला आर्थिक सहकार्य करावे.

पाव पान रु.600/-, अर्धे पान रु.1200/-, पूर्ण पान रु.2500/- रक्कम 'मराठे प्रतिष्ठान' नावाने संपादिकेच्या पत्त्यावर चेकने पाठवावी. किंवा IDBI बँक दादर (पश्चिम) शाखेतील बचत क्र. 0501104000043519 मध्ये रोख किंवा चेकने भरा. वरील खाते क्र. 16 आकडी असून सुरुवातीचा 0 आकडा लिहावा. अशा रीतीने पैसे भरल्यावर आपले नाव पत्ता, पैसे भरल्याचा दिनांक व कारण, भ्रमणध्वनी, रक्कम आदी माहिती [info@marathepratishtan.org](mailto:info@marathepratishtan.org) या ई-मेलवर कळवावी. म्हणजे पावती पाठविता येऊ शकेल.

संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा प्र. मराठे, ८/१३, सहकार नगर, वडाळा, मुंबई - ४०००३१

दूरध्वनी : ०२२-२४१५०८८९ • ई-मेल : [parbhakar.marathe@gmail.com](mailto:parbhakar.marathe@gmail.com)

मुद्रक : इंडिया प्रिंटिंग वर्क्स, वडाळा, मुंबई - ४०००३१



पुणे येथे १ मार्च, जागतिक महिला दिनाच्या निमित्ताने झालेल्या समारंभात कै. रमाबाई रानडे यांच्या 'पणती' डॉ. श्रीमती वसुधा आपटे यांचा सत्कार कै. डॉ. आनंदीबाई जोशी यांच्या 'पणती'च्या हस्ते झाला तो हृद्य क्षण!

## सुगरणीचा सुल्ला



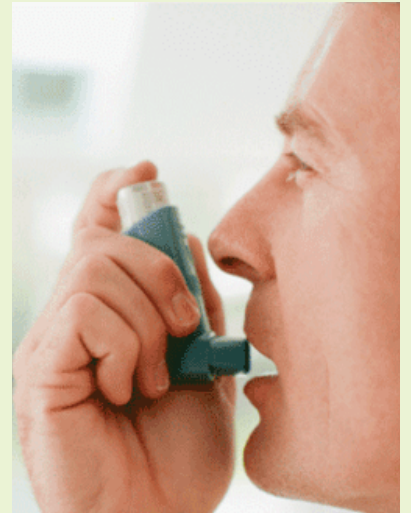
- थंडीत डोसे-इडलीचे पीठ फुगण्यासाठी पिठात रात्री कांदा दोन फोडी करून टाका.
- गूळ नेहमी प्लास्टिकच्या पिशवीत पॅक करून मग डब्यात ठेवा. ओलसर होणार नाही.
- नारळाच्या घासणीचा अंधोळीच्या वेळी स्क्रबरप्रमाणे छान वापर होतो.
- चिंच, लिंबू, आमसूल इत्यादींचा मिठासह वापर केल्यास तांबेपितळाची भांडी घासण्यासाठी छान उपयोग होतो.
- लिंबाच्या फोडी किंवा साली न फेकता कुकरमध्ये टाकल्यास कुकर आतून काळा न पडता स्वच्छ राहतो.
- नारळाच्या काथ्यासारख्या सालीचा भांडी घासण्यासाठी वापर करा.
- तारेच्या घासणीने अॅल्युमिनिअमचा तवा घासल्यानंतर डोसे करताना ते चिकटतात. घासलेल्या तव्यावर प्रथम पोळ्या करून तो थोडा वापरला की डोसे छान होतात.

## आरोग्य धनसंपदा

### दमा



दम्याचा तीव्र वेग असता आल्याचा रस व मध हे मिश्रण वारंवार चाटवणे. दम्याचा त्रास होत असल्यास सकाळी अेक कप कोमट पाण्यात अेक चमचा मध घालून पिणे पथ्यकर असते. जेवणात फोडणीमध्ये लसणाचा वापर दम्यासाठी उपयुक्त ठरतो. दम्याचा विकार असणाऱ्यांनी गवती चहा, तुळशीची पाने, आले, दालचिनी टाकून केलेला चहा नियमित घेणे हितावह असते.





# कार्याध्यक्षांचे मनोगत



• श्री. विजय मराठे (पृ. १५२), कार्याध्यक्ष, मराठे प्रतिष्ठान

भ्रमणध्वनी : ९४२३०११९४९

प्रिय कुलबांधव आणि भगिनींनो, सस्नेह नमस्कार.

मराठे प्रतिष्ठान विश्वस्त मंडळ, कार्यकारी मंडळ, तसेच वैयक्तिक माझ्यातर्फे आपल्या सर्वांना गुढी पाडवा आणि हिंदू नववर्षाच्या मनःपूर्वक हार्दिक शुभेच्छा.

मी मराठे प्रतिष्ठानचा कार्याध्यक्ष झाल्यानंतर प्रथमच दीपावलीच्या शुभेच्छा पत्रांतून आपल्याशी संपर्क साधला होता, त्याला पाचच महिने झाले. मी कार्याध्यक्ष म्हणून जबाबदारी सांभाळण्यास सुरुवात करून जेमतेम सात महिनेच होत आहेत. माझ्या या कार्याध्यक्षपदाच्या कार्यकाळात काही नव्या गोष्टी आपल्या प्रतिष्ठानमध्ये सामावून घेणे आवश्यक आहे, असा विचार करता, काही गोष्टी जाणवल्या; त्या आपल्यासमोर मांडाव्याशा वाटतात.

माझे जे पहिले आवाहन आपणासाठी आहे, ते म्हणजे आपण प्रत्येक कुलबांधव व भगिनीने प्रतिष्ठानचे सभासद व्हावे. याचबरोबर संस्थेची आर्थिक स्थिती मजबूत होण्यासाठी सभासदांनी विविध कारणांनी देणगी देत राहावे, जेणेकरून गरजूंना त्याचा उपयोग होईल. एप्रिल २०१९ ते फेब्रुवारी २०२० या काळात ११ कुलबांधवांनी प्रतिष्ठानचे आजीव सभासदत्व स्वीकारले, तसेच ८ कुलबांधव 'हितगुज'चे सभासद झाले. या प्रकारे सभासदत्व वर्गणी आणि देणगीरूपाने जवळपास एकूण रु. दीड लाखाच्या वर रक्कम फेब्रुवारीअखेर जमा झाली. यासाठी या सर्वांना मनःपूर्वक धन्यवाद. आपण स्वतः संस्थेचा चेहरा बनून आपल्या ओळखीच्या कुलबांधवांना सभासद होण्यासाठी प्रवृत्त करून घेणे महत्त्वाचे आहे. जेवढे सभासद वाढतील तेवढी संस्था मजबूत स्थितीत राहील व नवनवीन प्रकल्प राबवणे सुलभ होईल. यादृष्टीने आपला व्हॉट्सअप ग्रुप कार्यरत आहे. त्यावर मी गेले तीन महिने वारंवार आवाहन केले की- जे कुलबांधव आतापर्यंत प्रतिष्ठानचे सभासद झाले नसतील, त्यांनी लवकरात लवकर सभासद व्हावे. आता ते सभासद लवकरात लवकर कसे होतील याची दक्षता कार्यकारिणीचे आम्ही सर्व सदस्य घेऊ, असा मला विश्वास आहे. विशेषतः आपल्या कुटुंबातील तरुण वर्गाला तसेच समस्य महिलावर्गाला प्रतिष्ठानचे सभासद

करून त्यांचा सहभाग कसा वाढवता येईल, याचा गांभीर्याने विचार करण्याची आवश्यकता आहे. यासाठी प्रत्येक कुटुंबीयाने आपल्या कुटुंबातील प्रत्येक सज्जन व्यक्तीला सभासद करावे, जेणेकरून आपली सदस्यसंख्याही वाढेल व कार्य करण्यासाठी मनुष्यबळ उपलब्ध होण्याची संधीही वाढेल. यासाठी आणखी काही नवे उपक्रम राबविता येतील का, यावर कार्यकारिणीत विचार विमर्श करूच.

दुसरे म्हणजे, आपलं मुखपत्र 'हितगुज' वाचनीय तर आहेच, परंतु त्यामध्ये नवनवीन लेखकांनी/सभासदांनी जर लेख पाठवले, तर उत्तम होईल. अर्थकारणविषयक, प्रवासवर्णन, विनोदी चुटकुले, लघुकथा, नवनवीन पदार्थांच्या पाककृती, वैद्यकीय माहिती अशी विविधता या लेखांत असावी. जेणेकरून हितगुज अधिकाधिक आकर्षित होईल अशा साहित्या अभावी हितगुजची पृष्ठसंख्या कमी करावी लागू नये हीच इच्छा आहे.

तिसरी सूचना अशी आहे की- बडोदा येथील कुलसंमेलन झाल्यावर नव्या संमेलनासाठी काही विचार करणे आवश्यक आहे, असे वाटते. कुलसंमेलन दरवर्षी व्हावे, आणि ते दरवेळी नवनवीन ठिकाणी व्हावे अशी अपेक्षा असते. त्यादृष्टीने कोकणात संमेलन घेता येईल का, यावर विचार झाला. परंतु त्यास म्हणावा तसा प्रतिसाद अजूनपर्यंत तरी मिळालेला नाही. तेव्हा आपणापैकी कोणाचाही आपल्या शहरात अथवा गावात संमेलन आयोजित करण्याचा मानस असेल, तर आमच्याशी जरूर संपर्क करावा.

आपण आपल्या कुलबांधवांपैकी तसेच समाजातील इतर ज्ञातींतीलही विद्यार्थ्यांना आर्थिक निकषांवर शैक्षणिक मदत तसेच वैद्यकीय मदत देत असतो. आपल्या ओळखीमध्ये कोणी आर्थिक दृष्ट्या गरजू असल्यास जरूर कळवावे. गरजू विद्यार्थ्यांला त्याचा कोर्स पूर्ण होईपर्यंत शैक्षणिक मदत दिली जाईल, मात्र दरवर्षी त्याची शैक्षणिक प्रगती उत्तम असणे आवश्यक आहे. याचबरोबर वैद्यकीय मदतीमध्ये जर कोणा गरजू व्यक्तीला/कुटुंबाला वैद्यकीय विमा घ्यायचा असेल आणि ते कुटुंब आपल्या नियमावलीमध्ये बसत असेल, तर त्यांचा

विमा हसाच्या रक्कमेपैकी काही रक्कम प्रतिष्ठानाकडून वैद्यकीय मदती अंतर्गत दिली जाईल.

गेली काही काही वर्षे प्रतिष्ठान घरगुती गणेश सजावट स्पर्धा आयोजित करत आहे. मात्र आकर्षक पारितोषिके असूनही या स्पर्धेस अपेक्षित तेवढा प्रतिसाद मिळत नाही. अशी माझी भावना आहे. त्यामुळे या स्पर्धेत जास्तीत जास्त कुलबांधवांनी चढाओढीने भाग घ्यावा व पारितोषिके मिळवावीत, ही अपेक्षा ठेवणे माझ्या दृष्टीने रास्त होईल. तसेच या स्पर्धेसाठी कोणा प्रायोजक म्हणून इच्छुक असेल, तर त्यांचे स्वागतच होईल.

सद्य परिस्थितीत आपण पाठवत असलेली पत्रे तसेच हितगुज पोस्टाद्वारे वेळेत मिळत नाहीत, असे निदर्शनास येत आहे. मात्र खर्च तर होतोच. यासाठी आमची सर्वांना अशी विनंती आहे की, हे पत्र मिळताच पुढील मोबाईल क्रमांकावर तुमचे नाव व इ-मेल आयडी मेसेजद्वारे पाठवून द्यावा, म्हणजे आम्ही आपणास पत्र, अंक तसेच केव्हाही काही कळवायचे असल्यास या माध्यमातून त्वरित संपर्क करू. कार्यवाह : हेमंत मराठे ९२२०६९९९५७

आता मागील सहा महिन्यांत घडलेल्या काही घडामोडींविषयी...

या वर्षी आपल्या पुणे शाखेच्या वर्धापनदिनाचा कार्यक्रम २६ जानेवारी २०२० रोजी वेदशास्त्रोत्तेजक सभागृह, पुणे येथे मोठ्या दिमाखात साजरा केला गेला. सन २०१८ पासून गेली दोन वर्षे आपण वेगवेगळ्या क्षेत्रांतील उल्लेखनीय यशस्वी अशा ८ कुलबांधवांना प्रतिष्ठानतर्फे 'मराठे कुलभूषण पुरस्कार' देऊन गौरविले आहे. या वर्षीच्या वर्धापनदिनाच्या कार्यक्रमाचे वैशिष्ट्य म्हणजे प्रतिष्ठानचे वतीने श्री. सतीशजी मराठे (भारतीय रिझर्व्ह बँकेचे संचालक तसेच सहकार भारतीचे संस्थापक), निवृत्त कारागृह अधिक्षक आणि समाजसुधारक श्री. अच्युत चक्रदेव तसेच सुप्रसिद्ध हार्मोनियमवादक व पुणे येथील गांधर्व महाविद्यालयाचे संचालक श्री. प्रमोद मराठे यांना मराठे कुलभूषण पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. श्री. अच्युत चक्रदेव यांनी कैद्यांच्या जीवनावरील लिहिलेल्या पुस्तकाचा प्रकाशन समारंभ श्री. सतीशजी, श्री. चक्रदेव, श्री. प्रमोदजी आणि श्री. विजय यांचे हस्ते झाला. या वेळी लक्षणीय उपस्थिती होती.

मार्च २०२० अखेर पुणे शाखेच्या कार्यकारी मंडळाची मुदत संपणार असल्याने २६ जानेवारी २०२० रोजी झालेल्या वर्धापनदिनाच्या कार्यक्रमात पुणे कार्यकारिणीची निवड झाली.

अपेक्षित प्रतिसाद न मिळाल्याने विश्वस्त, कार्याध्यक्ष, कार्यवाह यांची आपापसात चर्चा झाली. पुणे कार्यकारिणीची निवड करताना महिलांचा उत्साह पाहून प्रयोग म्हणून जवळपास सर्व महिलांना कामकाज पाहायला द्यावे, असा एकमताने निर्णय घेतला. जर भारतात एक महिला पंतप्रधान, राष्ट्रपती, राज्यपाल, न्यायाधीश, मेजर जनरल होऊ शकते; तर मराठे प्रतिष्ठानसुद्धा यात मागे कसे राहिल?

आपली प्राप्तीकर खात्याची आवश्यक ती कामे अनुक्रमे आपले कोषाध्यक्ष श्री. अनंत मराठे आणि भूतपूर्व कोषाध्यक्ष श्री. श्रीनिवास मराठे; तसेच धर्मादाय आयुक्त कार्यालयातील कामे कार्यवाह श्री. हेमंत मराठे योग्य प्रकारे हाताळत आहेत.

इतर लक्षणीय उपक्रमांपैकी एक महत्त्वाचा उपक्रम:-

आपल्या marathepratishtan.org या संकेतस्थळावर आता Online पद्धतीने कुलवृत्तांत उपलब्ध करून देण्याविषयी आपल्याशी याआधीच संवाद साधला होता. या कुलवृत्तांतात आणि वंशावळीत महिलांना समान दर्जा देण्याच्या दृष्टीने तसेच या वंशावळी सर्व कुलबांधवांसाठी आपल्या संकेतस्थळावर दृश्य स्वरूपात याव्यात ह्या दृष्टीने, आवश्यक ती संगणकीय प्रणाली तयार करण्याच्या कामात काही तांत्रिक अडचणी निर्माण होत असल्याने ते अजून मार्गी लागले नाही, याबद्दल आम्हाला खेद वाटतो. परंतु यासाठी श्री. श्रीनिवास मनापासून परिश्रम घेत आहेत. लवकरच या बाबतीत काही सकारात्मक घडावे, अशी अपेक्षा आहे.

पुनश्च एकदा सर्वांना हिंदू नववर्षाच्या हार्दीक शुभेच्छा!

## सुविचार

आपल्या प्रामाणिकपणाचाही उपयोग होईल, पण केव्हा? तर दुसऱ्यास प्रामाणिक बनविण्याइतका आपला प्रामाणिकपणा बलवान असेल तेव्हाच!

- स्वातंत्र्यवीर सावरकर



मनी धरावे ते होते।

विघ्न अवघेचि नासोन जाते।

कृपा केलिया रघुनाथे। प्रचीत येते।।

- समर्थ रामदास (दासबोध)



# संवाद कुलबांधवांशी



• श्री. हेमंत अरुण मराठे (पृ. २१), नालासोपारा

भ्रमणध्वनी : ९८२२८४७१२०/९२२०६९९५७

नमस्कार,

आपला मार्च २०२० च्या अंकातील संवादावेळी कोरोनाचे ढग दिसू लागले होते. मात्र सरकार एवढं पुढचं पाऊल उचलेल याचा अंदाज कोणालाच न आल्याने आपणा सर्वांना आयुष्यात प्रथमच लॉकडाउनला सामोरं जावं लागलं. १७/१८ मार्चपासून काही काही ठिकाणी दुकाने वगैरे बंद करायला घेतली होती. मात्र २२ मार्चचा एक दिवसीय बंद व २५ पासूनचा २१ दिवसीय लॉकडाउन यामुळे भलेभले भर उन्हाळ्यात गारठले. कारणे प्रत्येकाची वेगवेगळी होती मात्र सगळेच जात्यात, सुपात कोणीच नाही अशी अवस्था झाली. जे घरी आहेत ते व ज्यांना बाहेर जाणे अत्यावश्यकच आहे तेही असे सगळेच भरडले गेले.

पहिल्या काही दिवसांत लोकांना मजा वाटली. परंतु जसजसे दिवस जाऊ लागले तसतसे लोक घरी थांबून कंटाळून गेले. नवनवीन डिश बनवून झाल्या, घरकामं करून झाली, घर आवरून झाले तरी वेळ शिल्लक रहात असल्याने करायचे काय हा प्रश्न पडू लागला. मात्र यावेळी सोशल मीडियाचा खूप आधार लोकांना वाटू लागला. जे जेष्ठ यामधे लक्ष देत नव्हते तेही हळू हळू सवय करू लागले.

आपण लहानपणापासून ऐकत आलो होतो की थांबला तो संपला, पण आता बदल झाला, थांबला तो वाचला असे होऊ लागले.

आम्ही 'मराठे प्रतिष्ठान'चे कार्यकारी मंडळाचे सदस्य देखील या नवीन माध्यमातून एकमेकांशी संवाद साधत होतो. माझ्यासह बरेच जण रोज आपल्या संपर्कात असणाऱ्या नातेवाईक, मित्रमंडळी, सहकारी यांना मोबाईलद्वारे संपर्क करून गप्पा मारत होते. जुन्या आठवणी जागवल्या जात होत्या.

मात्र दुसरीकडे गरीब मजूर व इतर गरीब समाजाची अवस्था बिकट झाली. कारण हाताला काम नाही त्यामुळे पैसा नाही, रहायला निवारा पण धड नाही, समाजसेवी संस्था जेवण पुरवत होत्या पण ते तरी किती जणांना पुरणार व तेच तेच जेवण लोक कसे काय जेवणार, सगळंच अनाकलनीय. मग सुरू झाली या लोकांची घरवापसी. कोणी चालत, कोणी टँकर मधून, तर कोणी आणखीन कसेही, पण उद्देश एकच गाव गाठणे. खरंतर या लोकांची किंबहुना सामान्य जनतेची यामध्ये काहीच चूक नव्हती. कारण एवढं स्पष्ट होतं की हा आजार आपल्या देशात नव्हता तर बाहेरील देशांमधून येणाऱ्या लोकांद्वारे पसरत होता.

मग एवढं स्पष्ट असताना सरकारला एकदम सोपं होतं की बाहेरून येणाऱ्या विदेशी लोकांना येऊ न देणे व आपले लोक जे बाहेरून येतील त्यांना समाजात मिसळू न देणे. पण हे न करता वेळ काढला व देशातील लोकांना अंधारात ठेवून लॉकडाउन लादला गेला. लॉकडाउनच्या अगोदर लोकांना आपापल्या गावी जायला ५/६ दिवस दिले असते तर शहरांवरील भार कमी झाला असता व आपण लवकर यातून बाहेर पडलो असतो. असो.

अशा परिस्थितीतून देश लवकर बाहेर पडणे आवश्यक आहे. आपणही प्रत्येक जण यासाठी प्रयत्न करणार आहोत. यावेळी एक महत्त्वाची गोष्ट स्पष्ट झाली ती म्हणजे मध्यमवर्गाची काटकसरीने वागण्याची सवय. या संकटकाळी ही सवय खूप कामी आली. बचतीचे महत्त्व लोकांना कळून आले. ज्यांना अशी सवय नाही ते मात्र पोळले गेले. ही अशी संकटे माणसांना बरेच काही शिकवून जातात.

यामधे समाजसेवी संस्था महत्त्वाचे कार्य करत होत्या व सरकार वरील भार कमी करत होत्या.

या काळात आपल्या परिवारामध्ये काही दुःखद घटना घडल्या त्याची नोंद अंकांमधे इतर ठिकाणी घेतली आहे.

या लॉकडाउनमुळे लहान थोर सर्वजण इंटरनेटद्वारे सोशल मीडियावर सराईत झाले हे दिसून आले. मुले शिक्षणासोबत इतरही गोष्टी मोबाईल व लॅपटॉप वर करत आहेत व जेष्ठ नागरिक देखील या साधनाला सरावू लागले आहेत. सद्यस्थितीत छापखाने बंद असल्याने आपणही आपल्या 'हितगुज'मधे खंड पडू नये म्हणून जून २०२० पासून अंक 'मराठे प्रतिष्ठान'च्या वेबसाइटवर उपलब्ध करून देत आहोत, यामुळे आपला अंक सर्व जण वाचतील व अंक मिळत नाही अशी तक्रार देखील येणार नाही. ज्यांना अंक छापून हवा असेल तर त्यांनी वेबसाइटवर असलेल्या अंकाची प्रिंट काढून वाचून संग्रही ठेवावी. अंक वाचल्यानंतर आपल्या प्रतिक्रिया जरूर कळवा.

कोरोना संकटानंतर आपणा सर्वांनाच बऱ्याच गोष्टी नवीन पद्धतीने करायच्या आहेत व सर्वांना सोबत घेऊन, तसेच कोरोनाला सुद्धा सोबत घेऊन. मात्र सर्व प्रकारची काळजी घेऊन आपणाला पुढील कामे करायची आहेत. आपणा सर्वांना यासाठी बळ मिळो ही प्रभुचरणी प्रार्थना करून आपला संवाद इथेच थांबवतो. ♦



# माझे कर्मयोगी बाबा



♦ सौ. अंजली विजय मराठे (पृ.१५२), पुणे

भ्रमणध्वनी : ९४२०४८९४४९

‘मराठे प्रतिष्ठान’चे वतीने एक स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती त्यामध्ये मला माझे विचार मांडण्याची संधी उपलब्ध झाली. मनात अनेक विचार तरंग ऊमटू लागले. तेच आता शब्दबद्ध करत आहे.

माझे बाबा यशवंत महादेव बापट यांचे ३० जुलै २०११ रोजी दुःखद निधन झाले. मृत्यू समयी त्याचे वय ७९ होते. अतिशय शिस्तबद्ध आयुष्य जगले. ते मुळचे रोहा गावचे. त्यांचे वडील तलाठी होते. बाबा एक वर्षांचे असताना आजोबा (सुर्यकांडर) सर्प दंशाने गेले. बाबांना ५ भाऊ व एकच बहीण. आत्या फारच लवकर स्वर्गवासी झाली. तेव्हा तिची मुलगी एकच वर्षाची होती. माझे मोठे काका लग्नानंतर मुंबईत पार्ला येथे स्थायिक झाले. बाकीची भावंडंही हळूहळू मुंबईला आली. मोठे काका कोर्टात होते. एक काका पोस्टात अन् दुसरे सेल्स टॅक्स मध्ये नोकरीस लागले. नोकरी करत असतानाच पदवी पर्यंतचे शिक्षण पूर्ण केले.

बाबांचे नांव यशवंत. नावाप्रमाणे ते यशस्वी जीवन जगले. बाबा शांत स्वभावाचे होते. भारतीय रेल्वेत कामाला लागले. सामाजिक कामात रुची असल्याने भारतीय रेल मजदूर संघाचे सक्रीय सभासद होते. वेळोवेळी होणाऱ्या मजदूर संघाच्या अधिवेशनास ते निरनिराळ्या गावी जात असत. लग्नानंतर ठाणे येथील ब्राह्मण सोसायटीत भाडे तत्त्वावर जागा घेतली आणि नंतर गावापासून लांब श्रीरंग सोसायटीत जागा विकत घेतली. ५ वर्ष सोसायटीचे अध्यक्ष म्हणून यशस्वीपणे काम केले. अचूक निर्णय, स्वभाव भिडस्त, पण कोणालाही ते कधीच टाकुन बोलले नाहीत. दुसऱ्याच्या मनाचा विचार ते आधी करत. शब्द नेहमी जपून वापरा असे ते सातत्याने सांगत होते.

माझी आई दूरसंचार मध्ये नोकरीस होती. मला शेखर आणि स्वप्निल हे भाऊ आहेत. आईवडीलांना प्रवासाची खुपच आवड होती. वर्षातून दोनदा ते आम्हाला सर्वांना देशातील विविध ठिकाणी नेत होते. (रेल्वेचे पास मिळत होते) माझ्या लग्नाच्या आधीच मी जवळपास सारा हिंदुस्तान पाहून झाला होता ते केवळ बाबांमुळेच. एक प्रवास झाला की पुढील प्रवासाचे व्यवस्थित प्लॅनिंग करत असत. त्यामुळेच आम्ही

काश्मिर ते कन्याकुमारी पाहू शकलो.

उतमोत्तम नाटकं, चित्रपट पाहण्याची त्यांना आवड. तसेच संगीताची पण थोडी जाण होती. आम्हाला ते उत्तम नाटके व चित्रपट पाहण्यासाठी नेत असत. मला आठवतंय मी चार वर्षांची आसताना त्यावेळी गाजलेल्या ‘प्रेमा तुझा रंग कसा’ या नाटकातील संवाद मी घडाघडा म्हणून दाखवत असे. थोडे मोठे झाल्यावर ‘न्यु इंग्लिश स्कूल’च्या पटांगणात कै. सुधीर फडके यांचे गीत रामायण ऐकवले. प्रवचन कीर्तन याची ओळख करून दिली.

ते राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे स्वयंसेवक होते. नियमित शाखेत जातं असत. वनवासीकल्याण आश्रमाचे कामही करत असत. राजकारणातही विशेष रस होता. तेव्हा कै. रामभाऊ म्हाळगी ठाण्यातून खासदार झाले असतांना जनसंघाच्या कामात सक्रिय सहभाग होता. वाचनाची आवड खूप होती. रोजचे वर्तमानपत्र, साप्ताहिक वाचणे हा छंदच होता. पुस्तक संग्रह पण मोठा होता.

आम्हा भावंडांचा अभ्यास घ्यायचा हे त्यांचेच काम. रात्री जेवणानंतर घराच्या आवारात न विसरता शतपावली करत होते. दररोज कामावरून घरी आल्यावर आमच्याकडून परवचा म्हणून घेत असत. त्यामुळे आमचे सर्व पाढे अगदी पावकी निमकी औटकीपर्यंत पाठ होते. आम्ही तिघं भावंडं लहान असताना कितीतरी वर्ष ते आम्हाला सायकल वरून पाळणाघरी नेणे आणि आणणे करत. शाळेत होणाऱ्या झेंडा वंदनाला न विसरता येत असत. ते घरकामात आईला मदत करत. कधी आईला येण्यास उशीर झाला तर स्वयंपाक तयार करून ठेवत होते. घरातील कामं ते स्वतःहुन करीत असत. भाजी आणून निवडून ठेवणं, डाळींब्या सोलणं, कडधान्ये भिजत घालणे इत्यादी. सर्वांची बिले न विसरता वेळेवर देण्याचा कटाक्ष होता, त्यासाठी प्रत्येकाचे पैसे बाजूला काढून ठेवणे. दिवाळीचा फराळ आई वडील दोघेही शक्यतो रात्रीच उशीरापर्यंत जागून करत असत. सर्व खरेदी ते आवडीने करत असत, ऑफिस मधून येताना क्रॉफर्ड मार्केट मध्ये जाऊन त्या त्या सीझनमध्ये मिळणारी फळे आणि भाज्या ते आणीत आणि आम्हाला खायला लावत.

त्यामुळे आज ही फार आवडीनिवडी आमच्यात नाहीत. बाहेरील जगापासून कोणताही त्रास आम्हाला होऊ नये म्हणून विशेष काळजी घेत असत. मला कधीच एकटीला घराबाहेर पाठवत नसत. प्रसंगी ते स्वतः माझ्या बरोबर येत असत.

आपल्या कर्तव्यालाही ते कधीच कमी पडले नाहीत. माझ्या आईचे वडील लवकर स्वर्गवासी झाल्यामुळे काही अतिरिक्त जबाबदारी माझ्या आई वडीलांवर आली. कारण माझी आई त्यांच्या भावंडात मोठी होती. मला ४ मावश्या आहेत. त्यांना नोकरी मिळवून देणे, वेळेवर लग्न जमवण्याच्या खटपटी करणे तसेच लग्नकार्य व्यवस्थित करून देणे ही कामं बाबांनाच करायला लागली होती. इतकेच नाही तर माझ्या लग्नाच्या आधी त्यांच्या नोकरीचे ठिकाणी असलेल्या एका मुलीचं लग्न जमवून दिले आणि माझ्या लग्नाच्या वेळी त्या मुलीच्या नवऱ्याला जेष्ठ जावई म्हणून मान ही दिला. आपल्या सर्व नातेवाईकांशी सलोख्याचे संबंध ठेवले होते. नातेवाईकांच्या लग्न कार्यात आवर्जून उपस्थित रहात होते. ते कर्तव्य कठोरही होते, माझी रेल्वेची लेखी परीक्षा होती. तेव्हा ते आमच्या वर्गावर परीक्षक होते. पण मला कुठलीही मदत केली नाही. माझ्या लग्नानंतर ४ दिवसात माझे नाव रेशन कार्ड व रेल्वे पास वरून तातडीने कमी केले.

वयाच्या ५०व्या वर्षी ते दुचाकी न घाबरता शिकले. काटकसरी स्वभावामुळे निवृत्ती नंतरचीही सर्व चोख व्यवस्था करून ठेवली होती. दुपारी एक तासच विश्रांती घेत असत.

शेवटची काही वर्षे त्यांना रात्रीची झोप लागत नव्हती. गोळी घ्यावी लागे. पण झोप झाली नाही म्हणून कधी चिडचिड केली नाही. त्यांना चाहुल लागली की काय कोण जाणे पण आईला बँकेचे सर्व व्यवहार शिकवले. प्रसंगी करवून घेतले. सर्व बँक अकाऊंट दोघांच्या नावांवर करून घेतली. आई यापूर्वी कधीही ना बाजारात ना मंडईमध्ये गेलेली. पण ते देखील समक्ष करून घेतलं. आता खरोखरच आई वडिलांचे सुखवस्तू जीवन सुरळीत चालू झाले होते, मी, विजय, धनश्री आणि अथर्व, शेखर, शिवानी आणि श्रीया, तसेच स्वप्निल, मृणाल आणि अनुश्री अशा आमच्या तिघांच्या परिवारांत छान रमले होते. सर्वांचे खरोखरच व्यवस्थित जीवन चालू आहे हे पाहून मानसिक समाधान मिळत असल्याचं त्यांच्या चेहऱ्याकडे बघून दिसत होते.

शक्यतो रात्री ते जेवण करत नसत. जरा पोट बिघडले तर लंघन ठरलेलंच. आम्ही भावंडांनी त्यांच्या लग्नाच्या पन्नासावा

वाढदिवस बळेबळेच केला. ते म्हणाले काही न करताच वय वाढते त्याचे कौतुक कसले. कोण जेवले नाही तर म्हणायचे भुकी तो सुखी. तसेच कोणाला काही पटलं नाही तर देवशिक्षा. हे शब्द त्यांचे आवडते होते व ते वेळ प्रसंगी वापरत.

आता त्यांना पैलतीर दिसू लागल्याचे वाटत होते. म्हणूनच की काय बाहेरगावी जाणं टाळू लागले होते. दिव्यातील तेल संपल्यावर तो जसा मंद मंद होतो तसे त्यांचे निधन झाले. रात्रीच यांना शेखरचा फोन आला होता. त्या दिवशी दिव्याची आवस होती. पाऊस कोसळत होता. सोसायटीत पाणी भरायला लागले होते. शव घरी कसे आणायचे या बाबतीत शेखर आणि स्वप्निल विचारच करत होते. पण आणलं कसे तरी! मी जाईपर्यंत पाणी खुपच ओसरले होते.

त्यांचा सहस्र चंद्र दर्शन सोहळा करण्याचं आम्ही भावंडांनी ठरवले होते. आपल्या दोन्ही सुनांवर मुली प्रमाणेच प्रेम केले. माझ्या ५०व्या वाढदिवशी मी जेव्हा त्यांना नमस्कारासाठी फोन केला होता ते म्हणाले 'तुझा नमस्कार पोचला. आमचे आशिर्वाद तुमच्या पाठीशी आहेत. आता याच आशिर्वाद पुढची वाटचाल चालू ठेवायची'.

गीतेतील कर्मयोग त्यांनी प्रत्यक्ष आचरणात आणला होता. पाण्यात राहूनही ते कमळा वरील दवबिंदू प्रमाणे अलिप्त राहिले.



## आम्ही म्हातारे

म्हातारपण म्हणजे वार्धक्य. परावलंबी जीवन वाट्याला येण्याची शक्यता-उपेक्षा-अवहेलना-अपमान-आयुष्यातला कठीण काळ-‘बाळवयी खेळी रमलो’ तारुण्य नासले वृद्धपणी देवा आता दिसे पैलतीर’ अशी अवस्था म्हणजे म्हातारपण. ज्येष्ठ नागरिक म्हणून मान-प्रतिष्ठा काही भाग्यवंतांना मिळते. उरलो आशीर्वादापुरता-उरलो सत्कारापुरता असेही भाग्य, घरात-कुटुंबात त्यांना मानाचे स्थान, आदर मिळतो.

अशा वार्धक्यातील तुमच्या आठवणी, आनंदी, गोड, कटू, चांगला वा वाईट असे प्रसंग, एखादी घटना किंवा गोष्ट सांगा आपल्या कुलबांधवांना.

कागद-पेन घ्या, लिहा आणि पाठवा आपल्या हितगुजकडे किंवा ई-मेलने hitguj@marathepratishtan.org वर. म्हातारपणातले अनुभव लिहायला वेळ-काळाचे बंधन नाही.

- संपादिका हितगुज



# सांस्कारिक पुनर्जन्म !

## (कोरोनानंतर काय करू शकाल?)

♦ डॉ. गिरीश जाखोटिया (पृ. १२९)

भ्रमणध्वनी : ९८२००६२६१६

नमस्कार मित्रांनो!

लवकरच कोरोनाची आपत्ती संपेल. सध्याच्या लॉकडाउनमध्ये सक्तीचं का होईना, आपलं चिंतन चालू असेल - स्वतःबद्दल नि जगाबद्दल. या कोरोनाने खूप धडे शिकवले. कोरोनाच्या या लॉकडाउनने एक मोठी संधी दिलीय स्वतःच्या कर्तृत्वाचं नि म्हणून आयुष्याचं मूल्यमापन करण्याची आणि कोरोना नंतर काही नवीन घडवून आणण्यासाठीचा संकल्प करण्याची!

अब्राहम लिंकन एक सामान्य वकील होते. ते अमेरिकेचे 'राष्ट्राध्यक्ष' झाले. महात्मा गांधी सुद्धा आफ्रिकेत वकीली करायचे. भारतात परतल्यानंतर त्यांच्या स्वातंत्र्याच्या चळवळीतील नेतृत्वाने त्यांना 'राष्ट्रपिता' बनवलं. गोकुळातला कृष्ण नंतर 'युगंधर' झाला. शाक्य गणातील राजकुमार गौतम हा 'जगतविख्यात' अध्यात्मिक गुरु झाला. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या 'भव्य' कारकिर्दीचा प्रारंभही छोटाच होता. डॉ. आंबेडकर प्रख्यात 'घटनाकार' झाले. पटणीच्या कंपनीत नोकरी करणाऱ्या नारायण मूर्तींनी इंग्लिसिचं 'साम्राज्य' उभं केलं. महेंद्रसिंग धोनी रांचीत करिअरसाठी झगडत होता, तो आमचा 'क्रिकेट - कप्तान' झाला. थोडक्यात काय तर या सर्वांचा जीवनांरंभ हा सामान्य व छोटा होता. ही मंडळी पोहोचली ती अत्यंत असामान्य आणि विशाल अशा स्वनिर्मित पदांवर! हा चमत्कार नव्हता. ही एक प्रचंड, अविरत चालणारी अशी तपश्चर्या होती. यातील प्रत्येकाला टीकेचा, मानभंगाचा आणि कपटाचाही सामना करावा लागला. परंतु यातील कुणीही स्वतःवरील विश्वास कणभरही कमी होऊ दिला नाही. आपापल्या मार्गावरून हे धीराने चालत राहिले नि लोकांना जोडत - घडवत राहिले.

माझ्या मते या साऱ्यांनीच स्वतःचा सांस्कारिक पुनर्जन्म घडविला होता. आपण कुठल्या जाती - धर्मात, प्रांत - देशात आणि परिस्थितीत जन्मतो हे आपल्या हातात नसतं. (आणि तो आपला पराक्रमही नसतो!) यास्तव या जन्मांसोबत आलेल्या - मिळालेल्या - लादलेल्या चांगल्या - वाईट 'जाणिवा'सुद्धा आपल्या कव्हात नसतात. मग आपल्या नियंत्रणात काय असतं? - तर या सर्वांच्या पलिकडे मोठ्या गोष्टी, मोठा विचार व मोठी कामगिरी शोधण्याची दुर्दम्य इच्छा! मी अधिक चांगलं, वेगळं आणि मोठं काय करू शकतो, हा प्रश्न सुरुवातीचा मार्ग सापडेपर्यंत

आम्हास सतत पडला पाहिजे. यासाठीची अधिक चांगली परिमाणे माझ्याच जाती - प्रांतात मिळण्याची गरज नाही. अशा परिमाणांसाठी माझ्याच आचार्यांवर, मर्यादित ग्रंथांवर व नेत्यांवर पूर्णपणे अवलंबून रहाण्याचीही मला गरज नाही. किंबहुना माझी महत्त्वाकांक्षा असायली हवी ती वैश्विक परिमाणे शोधण्याची व त्यांवर कसून काम करण्याची. आपण नेहमीच म्हणत आलोय, Low aim is a crime! रोजच्या जगण्यासाठी 'रुटीन' उद्देशांवर काम करावंच लागतं. परंतु आयुष्यात काही 'असाधारण' न करता मरून जाण्यात मजा नाही. हां, असाधारण म्हणजे लगेच जगाला गवसणी घालण्याची गोष्ट मी करत नाहीय. सध्याच्या सहजसाध्य परिघाबाहेर पडून मी मोठ्या परिघात काम करण्याचा प्रयत्न करू शकतो का? - मुद्दा हा आहे.

हे असं काही 'असाधारण' घडवायचं असेल तर आम्हाला स्वतःच्या 'सांस्कारिक पुनर्जन्मा'ची प्रक्रिया घडवावी लागेल. म्हणजे 'स्वयंसंस्कारा'नी स्वतःची बौद्धिक क्षमता, मानसिक लवचिकता, शारीरिक ऊर्जा, सामाजिक संवेदना आणि प्रागतिक वा विवेकी कल्पकता वाढवावी लागेल. अशा वृद्धीला कोणत्याही जातीच्या वा प्रांताच्या सीमा नसतात. हां, यासाठी पूर्वजांच्या होत्या - नव्हत्या कथांवरच फक्त मिरवणं बंद केलं पाहिजे. बऱ्याचदा छोट्या परिघात छोटी कामगिरी करूनही स्थानिकांच्या नजरेत आपण 'हिरो' ठरत असतो कारण मोठ्या कामगिरीचे मोठे मापदंड स्थानिकांनी अनुभवलेले नसतात. मुळात आपल्या मनाच्या वहीतील रोगट वा अनावश्यक मजकुर आधी काढून टाकावा लागेल. अन्यथा फक्त नव्या विचारांची पुटे भुसभुशीत भिंतीवर चढत जातील. हा रोगट वा अनावश्यक भाग काढून टाकताना मी एकच प्रश्न पुनःपुन्हा स्वतःला विचारायला हवा - माझे कोणते वर्तमान विचार मानवतेच्या भव्यतेसाठी उपयोगी पडू शकतात? समजा तुमचं वय चाळीस असेल तर इतक्या दशकांचे घट्ट रुजलेले पण चुकीचे विचार मुळासकट काढून टाकण्यासाठी प्रचंड जिद्द, संयम, धाडस, प्रामाणिकपणा आणि संभाव्य जखमा झेलण्याची तयारी असावी लागते. तुम्ही घाबरत वा अल्पसंतुष्ट किंवा लबाड असाल तर हे होणे नाही!

तुम्ही कालच्या 'विजयगाथां' मध्येच फक्त मन रमवत असाल तर उद्याचा मोठा विचार सहज उपलब्ध होणार नाही.



यासाठी कालच्या पराक्रमाबद्दलची प्रगल्भ 'विरक्ती' आणि उद्याच्या मोठ्या भूमिकेची अभ्यासू 'आसक्ती' असावी लागते. छोट्या टप्प्यावरून मोठ्या टप्प्याकडे जाताना हा विरक्ती - आसक्ती मधील संतुलनाचा खेळ सातत्याने खेळावा लागेल. याने दमछाकही होईल. सांस्कृतिक पुनर्जन्माच्या या प्रक्रियेत मी करू शकतो या विश्वासापासून मी करीनच या निश्चयापर्यंत येण्याचा मानसिक प्रवास हा खडतर असतो. यासाठी स्वतःला सतत आठवण करून द्यायची असते की मला काहीतरी अद्वितीय करायचंय. यासाठी भावनांवरील नियंत्रणाची प्रचंड गरज असते. याच प्रवासात मानसिक खच्चीकरण करणारे वा पाय ओढणारे बरेच खुजे भेटतात. यांना शिताफीने टाळून आपली ऊर्जा व वेळ वाचवावयास हवा. मुखांशी वा अल्पसंतुष्टांशी अथवा लबाडांशी हुज्जत घालण्याने आपण चार पावले खाली घसरतो! मोठं होण्याची आस बाळगणारी नदी वाटेत येणाऱ्या डोंगराशी व्यर्थ वाद न घालता त्यास वळसा घालून पुढे निघून जाते.

सांस्कृतिक पुनर्जन्मासाठी आवश्यकता असते मोठ्या लोकसंग्रहाची. यातील लोक कुवतीने भलेही सामान्य असतील पण ते तुमचे 'प्रामाणिक' सहकारी असायला हवेत. आपल्या शिवबांचे सुरुवातीचे मावळे जिवाला जीव देणारे होते. शिवबा जसजसे पुढे जात राहिले, स्वराज्याचे मावळेही तसतसे वाढत राहिले. लक्षात ठेवा, तुमच्या या प्रवासात पहिलं यश छोटं असेल पण ते दीर्घायुषी व स्वच्छ असायला हवे. छोट्या

परिघातून मोठ्या परिघात शिरताना मानसिक लवचिकता, धोका पत्करण्याची तयारी व न घटणारी महत्वाकांक्षा लागते. असिमित नम्रता आणि असामान्य त्यागाची तयारीही लागते. पुनःपुन्हा संपलेल्या प्रवासाचा निष्ठूर आढावा घेत नि चुका दुरुस्त करित पुढच्या प्रवासाची तयारी करावी लागते. मध्येच थोडीशी उसंत घेत स्वतःच्या बॅटरीला रीचार्जही करावं लागतं.

लेखाच्या शेवटी सर्वाधिक महत्वाचा मुद्दा - असामान्य कर्तृत्व गाजविण्याच्या या दीर्घ व खडतर प्रवासात तुम्ही एकटे पडण्याचे बरेच प्रसंग येतात. काही साथीदार विविध कारणांसाठी सोडून जातात. आपल्याच रूटीन आयुष्यात मग्न असणाऱ्या मित्रांना व नातेवाईकांना तुमच्या वेगळेपणाचं फारसं अप्रूप नसतं. लोक टीका करतात वा विश्वास ठेवत नाहीत. काही वेळा स्वतःचे कुटुंबीय सुद्धा गोंधळात पडतात. तुमच्या सांस्कारिक पुनर्जन्माने ज्यांची अवडंबरे अथवा स्वार्थ संपणार आहेत ते पाताळयंत्री लोक तुम्हाला येनकेन प्रकारे एकटं पाडण्याचाही प्रयत्न करतील. हीच वेळ असते स्वतःच्या धीरोदात्तपणाची. आपला आपल्या जीवनोद्देशाबाबतीत पूर्ण विश्वास असला की हे सारे अडथळे आपण सहज पार करून जातो. मानसिकरित्या आपण जेव्हा एकटे असतो तेव्हा विनासकोच स्वतःला आठवण करून देणारा एक मानसशास्त्रीय उपचार करायचा असतो - मी असामान्य आहे, माझं कार्य असामान्य आहे नि म्हणूनच मी सांस्कारिक पुनर्जन्म घेतलाय! ◆

## असा कसा रे तू माणूस ?

माणूस म्हणून जन्माला आलास  
मग माणूस म्हणून तरी जग  
नाटके करतोस, कविता करतोस  
जगाला हसवतोस आणि रडवतोस  
स्वतः हसतो, रडतो, दुःखी होतोस  
घरे बांधतोस, कष्ट करतोस, पैसा मिळवतोस  
लग्न करून संसार करतोस सुखाचा  
संसाराच्या वेलीवर दोन फुले फुलतात  
सर्व प्राण्यांत बुद्धिवान आहेस तू  
तुला नाचता येते, बोलता येते, सांगता येते  
बिचारे मुके प्राणी यातले काहीच येत नाही  
ब्रह्मदेवाने प्रथम तुलाच निर्मिले  
सृष्टीची रचना, मुलीबाळी तुलाच झाल्या  
ज्याने तुला निर्मिले त्याची तू स्थापना केलीस  
चौऱ्यांशी योनी फिरून तूच पुन्हा येतोस  
तुझ्यात लढण्याची, रडवण्याची ताकद आहे

जय, पराजय, आशा, निराशा तुलाच आहे  
कधी एक वर्ष जगतोस तर कधी शंभर  
तूच परमेश्वर, तूच माणूस, तूच आत्माराम  
स्वतः जगण्यासाठी, प्राणिमात्रांना मारतोस  
पाप पुण्य, सुख दुःख का नाही कळत ?  
मुक्या प्राण्यांचा छळ, वरून त्यांचेकडून काम  
मोबदल्यात काय ? चारा आणि पाणी  
मोठाले घर, जमीनजुमले पैसा गाडी  
प्राण्यांना कशी कळणार यातली गोडी  
गोठा, गुहा, बीळ, घरटे त्यांचे घर  
शिळे अन्न, शिळे पाणी हेच नशिबी  
देवा कधी आम्हाला माणूस बनवशील  
म्हणजे कळेल माणुसकी ही चीज कसली  
म्हणून म्हणावेसे वाटते असा कसा रे तू माणूस

- श्री. गोविंद ना. मराठे (पृ. ५४१), गोवा  
भ्रमणध्वनी : ९६६५८५५७४७



♦ संजय रामचंद्र मराठे (पृ.४१६), अमरावती

भ्रमणध्वनी : ९४२१७४०८९४

स्वातंत्र्यपूर्व काळापासून जनजागृती कार्यासाठी सोशल मिडियाचे स्थान आजपर्यंत निर्विवाद आणि अबाधितपणे कायम आहे. कालपरत्वे साधने, व्याप आणि दर्जा मात्र बदलला. फ्रेंच राज्यक्रांती, औद्योगिक क्रांती ते भारताच्या स्वातंत्र्य संग्रामापर्यंत सोशल मिडियाने आपले योगदान दिलेले आहे. स्वातंत्र्यपूर्व काळात भारतामध्ये जनजागृतीसाठी भिती पत्रके, वार्ताफलके, हस्तलिखित पत्रिका पासून ते साप्ताहिके, नियतकालिके आणि दैनिकांच्या छापील सामुग्रीच्या माध्यमातून विविध प्रोफेशनल (व्यावसायिक) आणि ॲमेच्युअर (हौशी) दोन्ही प्रकारच्या अगणित लेखक आणि साहित्यिकांचे महत्त्वपूर्ण योगदान राहिलेले आहे. त्याकाळी दर्जेदार लेखन करणारे लेखक विपुल होते, पण जनजागृतीसाठी माध्यमे कमी, टोटक आणि अगदीच प्राथमिक किंवा बाल्यावस्थेत होती.

आज दर्जेदार लेखन, आणि मल्टी मिडियाची विस्तृत साधने याचे प्रमाण व्यस्त झालेले आहे. आता Follow करणारे पैशाला पासरी पण अभ्यासू वाचक मोजकेच... हे मात्र खटकते, स्वातंत्र्यपूर्व काळात जनजागृतीने प्रेरित होवून शिक्षण नोकरी, घरदार सोडून पोट तिडकीने स्वातंत्र्य संग्रामात उडी घेणारे हजारो युवक तत्कालीन सोशल मिडियाने दिलेत. तर आज फक्त कॅडल मार्च काढणारे आणि पैसे घेवून मोर्चात सामिल होणारे तथाकथित फॉलोअर्स उदंड झाले आहेत. हे फक्त राजकीय क्षेत्रापुरते मर्यादित राहिलेले नाही तर साहित्य, सामाजीकरण, अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य आणि जाहिरातबाजी या सर्वांना मल्टीमिडीयामुळे नवीन आयाम प्राप्त झालेला आहे.

वर्तमानपत्रे, साप्ताहिके, नियतकालिके, दैनिक, मासिके ही मुद्रित छापील क्षेत्रातील सोशल मिडियाची माध्यमे असोत की इंटरनेट आणि इलेक्ट्रॉनिक उपलब्धतेमुळे फेसबुक, इन्स्टाग्राम, ट्विटर, वॉल, ब्लॉग, व्हॉट्सअप, दुरचित्र वाहिन्या इत्यादी मल्टी मिडिया साधने असोत, सर्वच सोशल माध्यमांना फोटोंची जोड तर इलेक्ट्रॉनिक मल्टी मिडिया माध्यमांना फोटो, व्हिडिओ क्लिप्स, व्हाईस मॅसेज, ऑडियो क्लिप्स ही साधने जिवंतपणा आणत आहेत. पण दोन्ही प्रकारच्या सोशल मिडियांचा वापर मात्र ज्यासाठी आणि जसा व्हावयास पाहिजे तसा होतांना दिसत नाही.



पीत पत्रकारीता आणि पेड न्युज हे पुर्वीही होते, पण अपवादात्मक आणि अल्प प्रमाणात. पण आज विडंबन, उखाळ्या पाखाळ्या काढणे, ब्लॅकमेलिंग, बदनामी आणि हवी तशी हवा तयार करण्यासाठी आधुनिक सामुग्री मुक्तहस्ते वापरली जात आहे. हेच खरे समाज माध्यमाचे दुर्दैव म्हणायला हवे. आजची सकारात्मक बातमी असे सदर वर्तमान पत्रांना सुरू करावे लागते यावरून लक्षात येईल की नकारात्मक बातम्याचे प्रमाण किती वाढले आहे. वर्तमान पत्र उघडले की किंवा उघडण्यापूर्वी प्रथम पृष्ठापासून पान-पान जाहिरातीचा गराडा वाचकांना घातला जातो. मग मधल्या आणि उरलेल्या जागा व्यापतात ते खुन, मारामाच्या दरोडा, स्त्री अत्याचार, लैंगिक शोषण, बलात्काराच्या बातम्या, हेडलाईन आणि प्राईम जागा व्यापली असते ती राजकीय बातम्यांच्या गुन्हाळाने. ह्या बातम्यांना राजकीय भुंकप वगैरे जरी म्हटले जात असले तरी तसे काही नसते. कारण ती बातमी सोशल मिडियाच्या इतर माध्यमातून आधीच येवून शिळीही झालेली असते.

शालेय आणि महाविद्यालयीन शिक्षण घेत असतांना आम्हाला त्यावेळी म्हणजे ज्यावेळी दूरदर्शनचे उद्घाटन मा. पंतप्रधान पंडीत जवाहरलाल नेहरूंनी केले त्यावेळी त्यांनी म्हटले होते की दूरदर्शनचा ८० टक्के उपयोग शैक्षणिक कार्यासाठी अभिप्रेत आणि अपेक्षित असून त्यासाठीच सरकारने दूरदर्शनचा खर्च उचलण्याची आणि पेलण्याची तयारी केलेली आहे. आज

दुर्दैवाने दूरदर्शनचा उपयोग ८ टक्के तरी शैक्षणिक कार्यासाठी केला जातो की नाही शंकाच आहे. अपवादात्मक रूपात दूरदर्शन उच्च प्रतिचे शैक्षणिक कार्यक्रम तयार करून प्रसारीतही करते पण त्याला प्रेक्षकांचा आणि विद्यार्थ्यांचा ही प्रतिसाद अगदी नगण्य असतो. १९५९ मध्ये दूरदर्शन सुरू करणाऱ्या पंतप्रधान पंडीत नेहरु नंतर तब्बल ५५/६० वर्षांनंतर भारताला नरेंद्र मोदीच्या रूपाने ह्या माध्यमाचा “मन की बात”च्या माध्यमातून शैक्षणिक आणि सामाजिक कार्यासाठी उपयोग करणारा पंतप्रधान लाभण्यासाठी अर्ध्याशतकाहून अधिक वर्षे वाट पहावी लागली. इलेक्ट्रॉनिक मिडियावर काही दर्जेदार साहित्य असते. पण ह्या माध्यमाचा आवाका मोठा असला तरी ही माध्यमे सर्वाना सहज उपलब्ध होत नाही. सरकारी कार्यालये, बँका आणि या सारख्या महत्त्वाच्या जागीच जर सर्व्हर बरेचदा डाऊन असतो तर ह्याचा सामान्यांना उपयोग करून घेण्यासाठी किती अडचणी येत असतील त्याचा अंदाज येतो.

स्पेक्ट्रमच्या चढाओढीत आपल्या स्मार्ट फोनवर हे माध्यम खरे तर परवडत असूनही आपण पाहत नाही. जास्तीत जास्त डाटा मॅसेजेस, फोटो, व्हिडीओ क्लिप्स पाहण्यासाठी आणि बरेचदा न वाचता न पाहता Whatsapp वर फॉरवर्ड करण्यासाठी आणि मनोरंजनासाठीच वापरला जातो. दुसरे म्हणजे ह्या माध्यमातून उपलब्ध होणाऱ्या साहित्याला समाजाचा आरसा म्हणावे का? हाही प्रश्नच आहे. अर्थात बरचसे आणि बरेचदा अपवाद असतात. पण आपण एवढे पांढरपेशे झालो आहोत की वाचतो आणि सोडून देतो, आपल्याला काय करायचंय म्हणून गॅंड्याची कातडी ओढून घेतो.

इलेक्ट्रॉनिक मल्टीमिडिया माध्यमातून स्मार्टफोन आणि टेलिव्हिजनच्या विविध वाहिन्यांवरून जणू समाजाला व्याधीमुक्त करण्याचा ठेका ह्यांनीच घेतलाय अशा अविर्भावात आरोग्य विषयक आणि योग विषयक माहिती व टिप्स सतत येत असतात. ह्या टिप्स बरेचसे ग्रुप्स आणि व्यक्तिगत सदस्यांनी न वाचताच फॉरवर्ड केलेल्या असतात. काहीजण वाचून फॉरवर्ड करून मोकळे होतात. लोका सांगे ब्रह्मज्ञान, आपण कोरडे पाषाण. मला वाटत त्या क्षेत्रातले तज्ज्ञ मात्र ते कधीच फॉरवर्ड करीत नाहीत. मला तर शंका आहे की ते वाचतात तरी का? मला वाटत आपण योग आणि आरोग्य विषयकच नव्हे तर अविश्वसनीय बातम्या किंवा एकूणच सर्व फॉरवर्डेड पोस्ट वाचून त्यांच्या सत्यासत्यतेची शहानिशा करूनच मग फॉरवर्ड करावे बाकी इतर सामाजिक बातम्याबद्दल विशेष नसले तरी आरोग्य विषयक टिप्स आपल्या फॅमिली डॉक्टरांना विचारून आणि त्यांनी सांगितले तरच त्या अंमलात आणाव्या. स्वतः

अनुभव घ्यावा मगच फॉरवर्ड करायच्या भानगडीत पडावे.

सोशल मिडियास विपुल साधने उपलब्ध आहेत. त्याचा अधिक चांगला वापर आणि उपयोग होण्याकरीता सामाजिक भान आणि ज्ञान असणारे आणि त्यामुळे उफाळणाऱ्या असंतोषास धाडसाने व धीराने सामोरे जाणारे लेखक, प्रकाशक आणि निर्माते पुढे येणे आवश्यक आहे. राजकीय परिपक्वतेने अशा साहित्याचा सामाजिक उत्थानासाठी पूर्वग्रह दुषित न ठेवता उपयोग करणारी सरकारी आणि खाजगी माध्यमे समोर येणे आवश्यक आहे. बाळशास्त्री जांभेकर, मा. गो. वैद्य, प्र.के.अत्रे, बा.वि. मराठे, चिं.त्र. खानोलकर यांच्या सारख्या जुन्या पीढीतील अनेक पत्रकारांच्या आदर्शातून घडवल्या गेलेल्या आजच्या काही पत्रकारांनी भान ठेवून सोशल मिडियातील वृत्तपत्राचे स्थान जनतेच्या मनात रुजवले आहे. खरे पहिले असता वृत्तपत्रातील छापलेले लेखन दुसऱ्या दिवशी शिळे होते आणि रद्दीत विकले जाते. पण त्याचा समाजमनावर प्रभाव आणि पगडा बरेच दिवस कायम असतो याचे भान जसे संपादक मंडळ ठेवते तसे पत्रकार, बातमीदार, वार्ताहर, ह्यांनी ही ठेवायला पाहिजे. आजच्या तीव्र स्पर्धेच्या आणि गतीमान हालचालीच्या युगात संपादन कार्य आणि संपादकीय सोपस्कार करण्यासाठी फारच कमी वेळ उपलब्ध असतो. इंटरनेटच्या माध्यमातून टेलिप्रिंटरवर बातमीदारांनी पाठवलेली माहिती डायरेक्ट पेजवर जाते. त्यामुळे बातमीदार आणि वार्ताहराची जबाबदारी खूपच वाढलेली आहे. त्यांनी जर वार्ताकन करतानाच त्यावर संपादकीय सोपस्कार स्वतःच नीट भान ठेवून केले तर निश्चितच सोशल मिडियाचे मुद्रित माध्यम वाचकाच्या मनात आपले स्थान अढळ ठेवू शकते हे आपल्याला काही मोजक्या दर्जेदार प्रकाशनातून सातत्याने आढळत आलेले आहे. प्रिंट मिडियापेक्षा मल्टीमिडियाच्या इतर अनेक माध्यमाचा आवाका, व्याप्ती आणि प्रस्तुतीकरण जरी नाविन्यपूर्ण असले तरी त्याचाही ठसा समाजमनावर कायम राहण्यासाठी त्यातही नाविन्य आणि दर्जा दोन्हीही सातत्याने टिकवून ठेवणे गरजेचे आहे.

एकंदरीत सध्याच्या व्यापक सोशल मिडियाचा योग्य पद्धतीने आणि सकारात्मक बाबींच्या प्रचार आणि प्रसारासाठी उपयोग करताना तारतम्य, सामाजिक भान, आपली जबाबदारी आणि त्याचा होणारा परिणाम याचा निश्चित विचार व्हावा, हे एक समृद्ध माध्यम आहे. ह्याचा सामाजिक जागृतीसाठी जास्तीत जास्त उपयोग होऊ शकतो. भलेही सोशल मिडिया हे शिक्षणाचे औपचारिक माध्यम नाही.



# कपटाला उत्तर कपटानेच!



♦ डॉ. गिरीश जाखोटिया (पृ. १२९)

भ्रमणध्वनी : ९८२००६२६१६

‘९९’ कौरवांना मारल्यानंतर भीम कृष्णासोबत उद्या दुर्योधनाशी कारावयाच्या गदा व मल्लयुद्धाची चर्चा करित होता. उद्या जेष्ठ कौरव दुर्योधनाशी घनघोर मुकाबला भीमाला लढायचा होता. दुर्योधन संपला की महायुद्ध संपणार होतं. दुर्योधन (काही त्यास ‘सुयोधन’ही म्हणत!) हा बलरामाचा गदायुद्धातील आवडता शिष्य. यास्तव द्वंद्वात तो बऱ्याचदा तोडीसतोड व्हायचा. हां, यक्षांनी जेव्हा त्याला एकदा धोपटून बंदीवान केलं होतं तेव्हा चुलतबंधू भीमानेच त्यांस सोडवलं होतं. मात्र उद्याची गोष्ट थोडी गंभीर होती. सर्व ऊर्जा व त्वेष वापरत दुर्योधन लढणार होता. भीमाला बेसावध राहून चालणार नव्हतं.



**कृष्ण :** बंधू भीम, उद्याची तयारी झालीय ना? अतिआत्मविश्वास नडू शकतो. तू सरळमार्गी पण शिग्रकोपी असल्याने तुला उचकविण्यासाठी दुर्योधन तुझी कुचेष्टा करू शकतो. द्रौपदीबाबत पुन्हा अचकट - विचकट बोलून तो तुझे चित्त विचलित करू शकतो. तेव्हा मन शांत ठेवत फक्त लक्षावर ‘लक्ष’ केंद्रित करायचं बंधू !

**भीम :** होय गोविंद, मी माझी सर्व शक्ती उद्यासाठी राखून ठेवली आहे. अंतिम कौरवाला मारण्याचं माझं लक्ष उद्या पुरं होईल. द्रौपदीला दिलेल्या वचनाची पूर्ती होईल. हा संपूर्ण

सीजातीचा सन्मान असेल. कौरवांच्या ‘पुरुषी’ अन्यायाचा हा अंत असेल.

**कृष्ण :** परंतु हे कुंतीनंदन, तुला दुर्योधनाची विशेष तयारी माहित आहे का? शत्रूला कधीही कमी लेखता कामा नये, विशेषकरून तो जर कपटी असेल तर.

**भीम :** कसली विशेष तयारी करतोय तो नालायक दुर्योधन? मी माझ्या वज्रबाहूंनी त्याची उद्या खांडोळी करणार आहे.

भीम हे सांगताना क्रोधायमान झाला. भावनांच्या आवेगाने त्याचे डोळे लाल होऊ लागले. मंदस्मित करित कृष्ण त्यांस शांत करू लागला.

**कृष्ण :** हीच भावनाविवशता हानिकारक असते भीमा. कलियुगातही निरागस, सज्जन व पराक्रमी लोक याच भावनाशीलतेमुळे दुर्जनांचं कपट ओळखू नाही शकणार. माझ्या आजवरच्या कारकिर्दीत मी कधीही भावनांना भरकटू दिलं नाही नि म्हणून शत्रूची कपट - कारस्थाने हाणून पाडू शकलो. भावना उत्तेजित झाल्या की मेंदू काम करत नाही. हे जेष्ठ पांडव, दुर्योधन उद्या नव्या तयारीने उतरले द्वंद्वयुद्धात.

**भीम :** कसली नवी तयारी?

**कृष्ण :** माझ्या गुप्तहेरांनी मला सांगितलं होतं की दुर्योधन माता गांधारीला भेटणार आहे व ती आपला अखेरचा पुत्र वाचावा म्हणून त्यांस गांधार प्रदेशातील द्वंद्वाचे काही विशेष डावपेच सांगणार आहे. मी दुर्योधनाला लगेच भेटलो नि माझ्या संवाद - कौशल्याने

सत्य जाणून घेतलं. नीतीशास्त्राचे दाखले देत त्यास नवे डावपेच शिकण्याबाबत बेसावधही केलं.

**भीम :** कमाल आहे कृष्णा तुझी! एवढं सगळं होऊनही तू दुर्योधनाशी संवाद साधू शकतो नि त्यांस प्रभावित करू शकतोस!

**कृष्ण :** होय बाहुबली, कपटी लोकांना नेस्तनाबूत करण्यासाठी प्रसंगी त्यांच्याच छावणीत वावरता आलं पाहिजे. अन्यथा त्यांचं कपट नीटपणे कळत नाही.

**भीम :** खरय मधुसूदना. परंतु माता गांधारीने हे तिच्या

मातुल प्रदेशातील डावपेच दुर्योधनास यापूर्वीच का शिकवले नव्हते?

**कृष्ण :** तुझी शंका रास्त आहे. गांधारी अनिच्छेने लग्न करून कौरव घराण्यात आली होती. नवऱ्याचं नि मुलांचं वागणं तिला नेहमीच चुकीचं वाटत आलय. हतबल गांधारी फक्त निषेध करित राहिली. तसंही कौरवांच्या पुरुषप्रधान व्यवस्थेत स्त्रियांचं स्थान हे कस्पटासमानच राहिलंय. आता मातृप्रेमामुळे ती दुर्योधनास वाचवायचा प्रयत्न करते आहे. बुद्धिमान माता गांधारीने गांधारातील द्रुपदाचे खास डावपेच दुर्योधनास आज संध्याकाळी सांगितले असणार. तेव्हा भीमा, तू सावध असायला हवंस.

**भीम :** कृष्णा, मी सावध असणारच आहे. दुर्योधनाला उद्या ठार मारायलाच हवं.

**कृष्ण :** त्यांस ठार मारायलाच हवं हे खरंय. परंतु त्यासाठी प्रसंगी कपटाचाही तुला वापर करावा लागेल. उद्दिष्ट योग्य व जनहितार्थ असेल तर कपट्यांचा निःपात हा कपटानेच बऱ्याचदा करावा लागतो.

कृष्णाचा हा सल्ला ऐकून भीम गोंधळला.

**भीम :** कपटाचा वापर करायचा? मी तो कधीच केला नाही मोहन. सारी द्रुपदयुद्धे मी आमनेसामने माझ्या कौशल्याने व बळाने जिंकली आहेत. आता का कपटाचा वापर करायचा गोपाला?

**कृष्ण :** गुरु द्रोणाचार्यांनी एकलव्याचा अंगठा कपटानेच घेतला होता ना? द्युतामध्ये शकुनीने तुम्हाला कपटानेच हरवले होते ना? कौरवांनी वारणावतात तुम्हाला कपटानेच मारण्याचा प्रयत्न केला होता ना? बालपणी विषबाधा करवून तुला नदीपात्रात टाकणारा दुर्योधनच होता ना? आणि कुमार अभिमन्यूची क्रूर हत्या विसरतोस? कपटाशिवाय कौरवांनी केलंय काय भीमा?

कृष्णाच्या या टोकदार विधानांनी भीम खाडकन थान्यावर आला.

**भीम :** तू म्हणतोयस ते बरोबर आहे. परंतु कपट म्हणजे काय माधवा? आणि ते का वापरावं?

**कृष्ण :** साधारणपणे कमी कुवत असलेले पण सर्वाधिक सन्मान मिळण्याची हाव असणारे वा कमी मेहनत करून अधिक मोबदला लुबाडणारे लोक कपटाचा म्हणजे बेकायदेशीर, बेमुर्वत, बेशरम व बेलगाम मार्गांचा उपयोग करतात. हे मुळात भिन्ने व भ्रष्ट असलेले लोक कपटी मार्गाने बलशाली व लोकमान्य झाल्यास यांना नामोहरम करणे अशक्यप्राय होते. द्रोणाचार्यांचा म्हणूनच आपण कपटाने वध करविला. भीष्म पितामहांनी

कपटाची साथ दिल्याने त्यांचीसुद्धा आपण हत्या केली. भिमा, दुर्जनांशी फक्त सज्जन मार्गाने लढणे म्हणजे समान मुकाबला होत नाही. कपटाचे उत्तर बऱ्याचदा कपटानेच द्यावे लागते.

**भीम :** तुझा मुद्दा पटला कन्हैया मला. मी उद्या काय करावं म्हणतोस?

**कृष्ण :** सुरुवातीला द्रुपदात अंदाज घे, तुझ्या कौशल्यानेच दुर्योधनास ठार कर. परंतु माता गांधारीने शिकवलेले डावपेच तो वापरून अवध्य होऊ लागल्यास त्याच्या मांड्यांवर बेधडक गदाप्रहार करून त्यांस जर्जर करून टाक. अर्थात हे गदायुद्धाच्या नियमांविरुद्ध आहे, हे तू जाणतोसच. हेच उद्याचे संभाव्य कपट असेल. तू सरळमार्गी असल्याने द्रुपद चालू असताना तुला या कपटाचे स्मरण होणार नाही हे मला ज्ञात आहे! मी तुला योग्य वेळी आठवण करून देईन. हे वीर पांडव, दुर्जनांवरील विजय महत्त्वाचा. ध्येय पवित्र असेल तर प्रसंगी साधनांशी केलेली तडजोड ही क्षम्य ठरते. कलियुगात कपटी दुर्जनांचं बलशाली होणं हे वारंवार घडणार आहे. सज्जनांनी निरागस राहून नाही चालणार. सत्याची पुनर्स्थापना करण्यासाठी कधीकधी असत्याचाही आधार घ्यावा लागतो भीमा!

**भीम :** परंतु कृष्णा, सत्याचाच अंतीम विजय होतो ना?

**कृष्ण :** खरंय. परंतु कपटाचा वापर न करताही समजा अंतिम विजय हा सत्याचाच कालांतराने होतो असं जरी गृहित धरलं तरी त्यासाठी अनेक निरागस पिढ्यांची आहुती द्यावी लागते. का निरागसांनी पुनःपुन्हा विनाकारण बळी जावं? का नराधमांच्या कपटाला आपण जिंकू द्यावं? कपट होणारच नाही हे आपण कां पाहू नये? कां आपण कपटी राज्यकर्त्यांना, कपटी धनाधिकांना आणि कपटी धर्माचार्यांना सहन करायचं भीमा? कपटी वंशवादी आणि कपटी पुरुषसत्ताकवादी हे वेगळे नसून एकच आहेत, हे तू अनुभवलंस कुंतीसुता! कपटी वंशवादी कलियुगातही माझ्या काही विधानांचा विपर्यास करून निरागसांना फसवतील!

**भीम :** होय द्वारकाधीश, तुझं हे विवेचन आम्ही आधीच आत्मसात करायला हवं होतं. जेव्हा जेव्हा तू आमच्या सोबत असतोस तेव्हा तेव्हा या 'कपट्यांची आमच्या विरुद्ध डाळ शिजत नाही!

भीमाच्या या विधानावर दोघेही दिलखुलास हसले. आता अंतीम कौरवाचा अंत हा पक्का झालेला होता.



# गोमंतक मराठे परिवार : कुलसंमेलन वृत्त



♦ सौ. शुभदा दीपक मराठे (पृ. ५३३), शिरोडा-गोवा

भ्रमणध्वनी : ९८२००६२६१६

गेल्या १ मार्च २०२०ला गोमंतक मराठे परिवाराचे वार्षिक संमेलन श्री. विश्वनाथ मराठे. पाळी-डिचोली येथे विविध कार्यक्रमानिशी संपन्न झाले. संमेलनात प्रमुख अतिथी तसेच वक्ते या नात्याने साहित्य व अभिनय विश्वात मोलाचे योगदान ज्यांचे आहे, असे श्री. अभय जोग हे आम्हाला लाभले.

सकाळी ठीक ९.०० वाजता चहा, नाशत्याचा आस्वाद घेऊन संमेलनाला सुरुवात झाली. श्री. विश्वनाथ काकांचे घरासमोरील अंगण, अंगणात तसेच पडवीत रांगेने मांडलेल्या खुर्च्या, तुळशी वृंदावनाच्या मागे छोटासा मंच, खाली माड, पोफळी, केळीं नी संपन्न असे कुळागर वरच्या बाजूला काजू, आंबा, फणसाच्या सावलीत घातलेल्या मांडवात अतिशय रम्य अशा परिसरात आनंददायी संमेलनाला सुरुवात झाली.

सर्वप्रथम यजमानांच्या सौभाग्यवती भवानी उर्फ शांतीताई, घरची जाणती गृहिणी, यांनी सुंदर अशा शब्दात सर्व कुलबांधवांचे स्वागत केले. पाहुण्यांना पुष्प प्रदान करण्यात आले. तत्पूर्वी त्यांचा परिचय श्री. प्रदीप अनंत यांनी केला. पुष्पमाळानी सजविलेल्या समईतील वात पाहुण्यांच्या शुभहस्ते प्रज्वलित करून दीपप्रज्वलन करण्यात आले. तदनंतर मी, परिवार अध्यक्षा सौ. शुभदा दीपक, स्वागतपर भाषण व प्रास्तविकासाठी सुरुवात केली.

आमच्या कमिटीला या वर्षी तीन वर्षे पूर्ण होत असल्याने मी मागील तीन वर्षांचा आढावा घेतला. तो असा-

१ जाने. २०१७ रोजीच्या वार्षिक संमेलनात आमची कमिटी पुढील तीन वर्षांसाठी निवडण्यात आली. या कमिटीत मी स्वतः अध्यक्ष होते. श्री विष्णू उर्फ प्रसाद वसंत हे सचिव तर श्री. अरुण शिवराम हे कोषाध्यक्ष होते. तसेच श्री. संतोष उर्फ नारायण काशिनाथ, तसेच श्री. प्रदीप अनंत, श्री. प्रकाश उर्फ संजीव विनायक मानद सभासद व प्रणव प्रदीप हा युवा सभासद होता. डॉ. सौ. अपूर्वा अरुण तसेच CA श्री. रोहित दीपक हे कमिटीचे सल्लागार निवडण्यात आले.

गेल्या तीन वर्षात सर्वात चांगली गोष्ट म्हणजे कमिटीच्या बैठका वेळेत, तसेच प्रत्येक सभासदाच्या घरी घेण्यास सुरुवात केली. वर्षभरात पाच ते सहा बैठका घेतल्या जावू लागल्या. त्यामुळे आमच्या कार्याला चांगली गति मिळाली.

आम्ही सर्वांना एकत्र आणून संपर्क साधण्याच्या हेतूने वर्षातून दोन सहली आयोजित केल्या त्यातली एक पावसाळी, गोव्यातील एखाद्या नयनरम्य स्थळी नेण्याचे ठरले. ज्यात प्रामुख्याने एखादा धबधबा, धरण इ. म्हणजेच निसर्गाच्या सान्निध्यात एक दिवस असावे हा उद्देश होता. दुसरी सहल आपली कुलदैवते श्री व्याडेश्वर, दूर्गादेवी गुहागरला त्रिपुरी पौर्णिमेचे औचित्य साधून दोन दिवसांची सहल आयोजित करण्यात येऊ लागली. यात प्रत्येकाला जबाबदारी देण्यात येत असे.

दूसरी महत्त्वाची तसेच आवश्यक गोष्ट म्हणजे इ.स. २००० साली स्थापन झालेल्या गोमंतक मराठे परिवाराची सभासद नोंदणी व रजिस्ट्रेशन. सल्लागार श्री. रोहित दीपकच्या अमोल सहकार्याने तसेच सर्व सभासदांच्या उपयुक्त अशा मदतीने दि. ११ जून २०१९ रोजी आपली गोमंतक मराठे परिवार समिती ही संस्था विधिवत कायम स्वरूपी संस्था या नात्याने स्थित झाली व अखिल भारतीय मराठे प्रतिष्ठानशी ती कुलबांधवांच्या नात्याने संलग्न आहे.

तिसरा महत्त्वपूर्ण उपक्रम आम्ही सुरू केला तो वयोवृद्ध ज्येष्ठ कुलबांधव भगिनीचा संमेलनाचे औचित्य साधून शाल श्रीफळ व स्मृतिचिन्ह प्रदान करून गौरव करणे. गेल्या तीन वर्षांपासून हा उपक्रम अत्यंत सुहृदतेने आम्ही करित आलो व तो असाच पुढे चालू राहील. ज्येष्ठांचा आदर प्रत्येक घराघरातून केला जावा हा त्या पाठीमागचा एकमेव उद्देश आहे. चौथा आणि पूर्वीपासून चालू असलेला आमचा उपक्रम श्री देवी योगेश्वरी कुळण - सर्वण - डिचोली येथे अश्विन मासातील देवीच्या पूजे-अर्चेचा खर्च व पौर्णिमेचा देवीची पालखी उत्सव गोमंतक मराठे कुलबांधवातर्फे करण्यात येतो. विशेष म्हणजे दरवर्षी वर्गणी गोळा करून हा उत्सव संपन्न करण्याऐवजी कायमस्वरूपी निधी जमा करून त्याच्या अनुषंगाने देवीचा उत्सव कायमस्वरूपी निश्चित करावा त्यासाठी बांधवानी वार्षिक रु. ५००० असे दहा वर्षे किंवा एक रकमी किंवा शक्य होईल त्या स्वरूपात एका कुटूंबाने रु. ५०,००० ची रक्कम देवीच्या कायम ठेवीत रूजू करावी असा महत्त्वपूर्ण निर्णय घेवून त्याची कार्यवाहीही सुरू झाली. प्रतिसाद अतिशय उत्तम मिळत आहे.

विशेष म्हणजे सहली किंवा संमेलनाच्या दरम्यान केवळ रूक्ष विषयांवर चर्चा न करता लहानापासून थोरापर्यंत प्रत्येक कुलबांधवांच्या अंगच्या विशेष गुणांना वाव मिळावा या उद्देशाने स्पर्धा, सादरीकरण, अभिनय, गीत, संगीत, वक्तृत्व, केशरचना, पाककला अशा विविध अंगानी प्रकट होण्यास चालना देणारे उपक्रम राबविले गेले. जेणे करून प्रत्येकाला व्यासपीठ मिळावे व संधी प्राप्त व्हावी ही अपेक्षा होती. आणि खरोखरच सर्व उपक्रमांना उत्तम प्रतिसाद मिळत गेला हे विशेष.

यावर्षी आमची पावसाळी सहल गोव्यातील नेत्रावळी येथील 'बुडबुडी तळी' तसेच जांबावली येथील श्री दामोदर देवस्थानला भेट देऊन साळावली धरणावर व तेथील सुंदर बागेत सर्वासमवेत पावसात भिजण्याचा आनंद घेत संपन्न झाली. तसेच दुसऱ्या सहलीला आम्ही गुहागरला कुलदेव श्री व्याडेश्वर, दुर्गादेवीचे दर्शन तसेच संबंध दिवस धार्मिक कार्यक्रम, तिन्ही सांजेली संपूर्ण मंदिराभोवती तसेच मोठ्या समईतील दिव्यांची आरास, तुलसी विवाह देवाची पालखी, आरती यात आनंदाने सहभागी होण्यात घालविला.

हेच प्रास्ताविक तसेच माझ्या कार्यकाळाची तीन वर्षे पूर्ण होत आहेत त्या अनुषंगाने समारोपाचे दोन शब्द आहेत असे सांगून प्रास्ताविकाला पूर्णविराम दिला.

त्यानंतर सचिव श्री. विष्णु उर्फ प्रसाद वसंत यानी आपल्या अहवालात संपूर्ण वर्षभरातील कार्यक्रमाचा आढावा घेतला. सभासद नोंदणी व माहिती पत्रकांविषयी माहिती दिली. राहिलेल्याना सभासद होण्याचे आवाहन केले. त्यानंतर गतवर्षात ज्या ज्या कुलबांधवांना देवाज्ञा झाली त्या सर्वांना दोन मिनिटे स्तब्ध उभे राहून आदरांजली अर्पण करण्यात आली.

संमेलनात तद्नंतर कोषाध्यक्ष श्री. अरुण शिवराम यांनी जमाखर्चाचा संपूर्ण तपशील सांगितला व कायमस्वरूपी निधी सर्व कुटुंबानी शक्यतो द्यावा असे कळकळीचे आवाहन केले.

आता आजच्या आपल्या दोन ज्येष्ठ गौरवमूर्ती श्री. प्रभाकर उर्फ विश्वनाथ मराठे यांचा परिचय त्यांचा पुतण्या श्री. प्रदीप अनंत याने करून दिला. तर दुसऱ्या गौरवमूर्ती श्रीमती सुनंदा प्रभाकर यांचा परिचय त्यांच्या सूनबाई सौ. मेघना दीपक यानी खूप छान शब्दांत केला. प्रमुख अतिथींच्या हस्ते दोन्ही ज्येष्ठांचा शाल, श्रीफळ व स्मृतीचिन्ह प्रदान करून गौरव करण्यात आला. श्री. प्रभाकर काका हे शिक्षक होते. त्यानी आपले शिक्षण, त्यात येणाऱ्या अडचणींवर मात करून अतिशय कष्टाने कसे घेतले व हा पेशा कसा स्वीकारला याची एक सहृदय छान अशी कहाणीच सांगितली जी आजच्या पिढीला मार्गदर्शकच ठरेल. त्यांनी सांगितले कुलबांधवांकडून गौरव केल्याचा विशेष आनंद

होतो. श्रीमती सुनंदाताई तर अन्नपूर्णाच आहेत. त्यानी आपल्या व्यवसायाची सुरुवात कशी केली आणि आता तो व्यवसाय आपल्या मुलाच्या हातात कसा उत्तरोत्तर वाढत आहेत याचे आपल्याला पूर्ण समाधान आहे. गौरव केल्याबद्दल कृतज्ञताही त्यांनी व्यक्त केली.

सुनंदाताईंच्या मुली ज्योती व आरती आपल्या आईच्या गौरव सोहळ्याला उपस्थित होत्या. त्यानी परिवाराप्रती आभार मानले व सोबत बालपणातील आठवणीनाही उजाळा दिला. गरीबीतही कसे सुखाने जगता येते आणि गृहस्थ धर्माचे पालन करता येते, हे आईने आम्हाला स्वतःच्या कृतीतून, कामातून शिकविले, हे सांगताना त्या सद्गदीत झाल्या.

प्रमुख अतिथी वक्ता श्री. अभय जोग यांनी सरस्वती आणि अन्नपूर्णा यांचा सुरेख संगम आज इथे अनुभवायला मिळाला, या शब्दात परिवाराचे कौतुक केले. अशीच संमेलने व्हावीत. सर्वांनी एकमेकांना भेटावे, बोलावे. यातून नक्कीच काहीतरी चांगलेच निष्पन्न होईल अशी आशा व्यक्त केली. अशा मौलिक विचारांनी उद्घाटन सोहळ्याची सांगता झाली. यानंतरचा कार्यक्रम सर्वांसाठी खुला होता. ज्यात प्रत्येकाचा सहभाग होता. प्रत्येकाने सर्वासमोर उभे राहून पाच मिनिटे कार्यक्रम सादर करायचा होता.

यात कुणी भाषण केले, तर कुणी बालपणाच्या आठवणी सांगितल्या, तर कुणी आपल्या सासूबाईंकडून आपण काय शिकले हे सांगितले कुणी स्वरचित कविता सादर केल्या तर लहान मुलांनी पाठ्यपुस्तकातील कविता, श्लोक, छोटीशी गोष्ट, छोटे भाषण सादर केले. कुणी उखाणे घेतले तर कुणी अभंग म्हटले. कुणी प्रवासवर्णनही केले. अजितने तर मरणोत्तर दशपिंडाचे महत्त्व आणि कार्यकारण कथन केले. अशा विविध अंगांनी हा कार्यक्रम नटला, सजला, बहरला, नाटकाती डायलॉगांनी तर आसमंत दणाणून सोडला. जणू या कार्यक्रमाचे आयोजन केल्याबद्दल आयोजकांचे सर्वांनी भरभरून कौतुक केले. दुपारी भोजनाची वेळ होताच श्री व्याडेश्वराची आरती व मंत्रपुष्प म्हटले गेले.

आज सौ. वीणा व श्री. वामन यांच्या विवाहाचा वाढदिवस होता. पाच सुहासिनींनी ओवाळून औक्षण केले व अभिनंदन आणि शुभेच्छाही दिल्या.

त्यानंतर यजमानांच्या आग्रहाखातर सर्वांनी सुग्रास श्रीखंड पुरीच्या भोजनाचा आस्वाद घेतला. सर्व पदार्थ खूपच छान व चविष्ट होते, त्यात आपुलकीचा गोडवा होता.

भोजनोत्तर थोड्या गप्पा-टप्पा झाल्यावर पुन्हा कार्यक्रम मागून पुढे चालू झाला. सादरीकरणाचे बक्षिस वितरण प्रमुख

पाहुणे, अध्यक्ष परीक्षक यांच्या हस्ते करण्यात आले.

जुन्या कमिटीची तीन वर्षे पूर्ण झाल्याने नविन कमिटी नियुक्त करण्यात आली व जुन्या कमिटीला सन्मानपूर्वक निरोप देण्यात आला. कुणी मनोगत व्यक्त केले. सादरीकरणाचे परीक्षण तसेच नविन कमिटीच्या निवडीत ज्येष्ठ बांधव श्री. कालिदास काकांनी बहुमोल काम केले.

अंतिम टप्प्यात संमेलन आले. मध्यंतरात चहापान झाले. यजमानांचे आभार, पुढील वर्षी मोठ्या संख्येने परत येण्याची

निश्चिती झाली आणि दिवसभराच्या आनंददायी संमेलनाची सांगता झाली. संपूर्ण कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन सौ. पूजा प्रसाद व सौ. वीणा वामन यांनी केले. आभार श्री. दीपक विश्वनाथ यांनी मानले.

ता.क.

मराठे प्रतिष्ठानच्या कार्यकारिणीत गोव्यातील 'मराठे परिवार'चे कुलबांधव श्री. प्रदीप अनंत यांना प्रतिनिधित्व दिल्याबद्दल प्रतिष्ठानचे मनःपूर्वक आभार.

## गोमंतक मराठे परिवाराची नवीन कार्यकारिणी २०२०-२०२३

- अध्यक्ष : सौ. पूजा प्रसाद मराठे • सचिव : श्री. अजित ल. मराठे • कोषाध्यक्ष : महेश मराठे
- सदस्य : १. संतोष का. मराठे, २. दीपक प्र. मराठे, ३. सौ. मेघना दीपक मराठे
- सल्लागार : श्री. रोहित दीपक मराठे, सौ. अपूर्वा अरूण मराठे



## आनंदाचं झाड



• सौ. श्यामला पुरंदरे (जाईल) (पृ. ७५५), पुणे

भ्रमणध्वनी : ९४२२५२१७२४

परवाच एका दुकानात गेले होते - ज्येष्ठ नागरिकांनी ज्येष्ठांसाठी चालविलेले. आत शिरताच एका फलकाने लक्ष वेधून घेतलं. त्यावर लिहिलं होतं 'इकडं जरा बघता का? मोठ्याने बोलू नका. आरोग्य सांभाळून दुसऱ्याच्या उपयोगी पडा म्हणजे अडगळ न होता एक असेट बनाल. धन्यवाद.'

किती प्रॅक्टिकल आहेत नाही हे शब्द? जीवनाच्या या उत्तररंगामध्ये मन खूपच हळवं बनतं. आपलीच माणसे आपल्याला टाळत आहेत असं वाटायला लागलं की झोप उडून जाते. या २१व्या शतकात माणसे अडगळीसारखी वाटायचं कारण म्हणजे बदललेली समाजव्यवस्था होय. सुमारे चाळीस वर्षांपूर्वीपर्यंत एकत्र कुटुंब पद्धतीमध्ये चार पिढ्या एकत्र नांदत. कामाची विभागणी होत असल्यामुळे नो टेन्शन! घर लहान असू दे वा आर्थिक परिस्थिती बेताची, प्रत्येक व्यक्तीला सिक्युअर्ड वाटे. फक्त निर्जीव वस्तूकडेच अडगळ म्हणून पाहिलं जाई. पण औद्योगिकीकरणाचे वारे वाहू लागले व जॉइंट फॅमिली झाली न्यूक्लियर. 'हम दो हमारे दो'च्या या संकुचित घरकुलामध्ये

प्रत्येकालाच प्रचंड स्ट्रेस, मग कळू लागलं की 'खरंच, घरी कोणी तरी समजूतदार, प्रेमळ व शांत वडीलधारी माणूस पाहिजे.' माणुसकी अशातच आहे की स्वतःच्या व्यक्तींना केवळ घरातच नाही तर हृदयातदेखील स्थान द्यायला हवं. अशावेळी प्रत्येकानेच, अगदी लहानापासून ते थोरापर्यंत, तडजोड करावीच लागते. ज्येष्ठांनी काही कामे आपणहून आनंदाने स्वीकारावीत जसं बँकेत जाणे, छोट्यांना स्कूलबससाठी नेणं, टेलिफोन वगैरे बिल भरणं, स्वतःची दिनचर्या अशी सुरेखपणे आखावी ज्यामुळे दुसऱ्याला त्रास न होता आपले छंदही जोपासता येतील. हा वानप्रस्थाश्रम आहे हे लक्षात ठेवून लुडबुड न करता शक्य असेल तेवढा मदतीचा हात पुढे केला तर आपण सर्वांना हवेहवेसे वाटू. समाधान तृप्ती यांच्या बिया आपणच रुजवायच्या असतात. आपुलकीचं, स्नेहाचं पाणी वेळोवेळी घालायचं असतं, समजूतदारपणाचं खत द्यायला लागतं म्हणजे आनंदाचं झाड बहरेल.





# आमचे सहजीवन



♦ शरद कृष्णाजी मराठे (पृ.३३७), बोरीवली, मुंबई

भ्रमणध्वनी : ९८६९०२७३९९

श्रीमती सुप्रिया शरद मराठे, संचालिका नवचैतन्य प्रकाशन न्यू-गजात को-ऑ. हौ. सो. C-११, तळमजला, कोसाम्पो नगर बोरीवली (प.) मुंबई - ४०० ०९२ येथे सध्या वास्तव्यास होत्या. त्यांचे निधन गुरुवार दिनांक ९-४-२०२० रोजी रात्री ९ वाजून १० मि. झाले. हे लिहिण्यास हात धजावत नाही व हातांना कंप सुटत आहेत आणि क्लेशदायक दुःखदायक व मनाला यातना होत आहेत. त्या मूळच्या रत्नागिरीच्या माहेरवाशीण आहेत. त्यांच्या वडिलांचा प्रिंटिंग व्यवसाय गेले ६० वर्षे आहे. माझा विवाह ८-०१-१९७५ रोजी रत्नागिरी येथे झाला. तेव्हापासूनच त्या माझ्या आयुष्यात पत्नी म्हणून आल्या तेव्हापासून ते ९ एप्रिल २०२० पर्यंत तसा दुःख हा शब्द फारसा परिचित नव्हता. परंतु वैयक्तिक आयुष्यात माझा मुलगा समीर याचा अपघाती मृत्यू दिनांक २७-०१-१९८८ साली झाला. हा दुःखाचा डोंगर आमच्या कुटुंबावर कोसळला. परंतु त्यातून सुद्धा केवळ आणि केवळ आमचा पुस्तक प्रकाशनाचा व्यवसाय जो आम्ही १६-८-१९८० साली सुरू केला, त्या व्यवसायात स्वतःला गुंतवून घेतल्यामुळे! आमची एकुलती एक लाडकी कन्या चि. स्वप्ना हीस वाढविण्यात आम्ही दिवस काढत होतो. त्यावेळेस ती फक्त जेमतेम ८ वर्षांची होती. नियतीचा अतिशय क्रूर, कठोर आणि अमानुष खेळ आम्हाला भोगावा लागला. नियतीचा खेळ एवढ्यावरच थांबला नाही. तर पुढे सुप्रियाला हृदय विकाराचा त्रास सुरू झाला. व तिचे पहिले ऑपरेशन २०१० साली व दुसरे २०१५ साली झाले. ह्या घटना जरी घडल्या तरी माझी पत्नी आलेल्या परिस्थितीला धीराने तोंड देत होती, सामना करत होती. केवळ तिचा खंबीर स्वभाव, सहनशीलता, सात्वीक, निर्मळ, सर्वांशी प्रेमाने अगत्याने हसतमुखाने वागणारी आदर्श पत्नी होती. हे सारे शब्दसुद्धा तिच्या व्यक्तिमत्त्वाला अपुरे पडत आहेत. प्रत्येक स्त्रीचे कर्तव्य आदर्श संसार करण्याचे असते. तिने तर ते अगदी लिलया केले. कारण सुशिल, कर्तबगार, धाडसी, स्वतःच्या हिमतीवर पुढे जाणारी, अतिशय महत्वाकांक्षी, स्वाभिमानी, करारी, सुस्वभावी, अगत्यशील असल्यामुळे तिला आदर्श संसार कसा करावा हा प्रश्नच पडला नाही. तसेच तिने माणसे जोडण्याचा गुणाकारच केला. कधीही माणसे, आपली माणसे यांच्या



बाबतीत वजाबाकीचे चिन्ह वापरले नाही.

हा सर्व झाला संसाराच्या कर्तव्यांचा आणि माणुसकीचा भाग. नवचैतन्य प्रकाशन व्यवसाया बरोबर सुद्धा तब्बल ४० वर्षे संसार केला. व्यवसायातील सर्व नितीमूल्ये जोपासली व अंगीकारली, साहित्य, अक्षर जुळणीकार, मुद्रक, मुद्रीत शोधन करणारे, ग्रंथ बांधणीकार व केत संपादक, मुखपृष्ठकार अशा प्रकाशन क्षेत्रातील सर्व घटकांचे अतिशय सलोख्याचे व जिव्हाळ्याचे संबंध जोपासले. प्रकाशन व्यवसाय सातत्याने ४० वर्षे चालविणे व तो नुसता चालविणे नव्हे तर नावारूपाला आणण्याचे कठीण शिवधनुष्य सुद्धा तिने लीलया पेलले. अनेक पुरस्कार मानसन्मान, सत्कार व सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, महाराष्ट्र शासनाचा अतिशय अभिमानास्पद मानाचा व प्रतिष्ठेचा समजला जाणारा प्रकाशन क्षेत्रातील योगदानाबद्दल दिला जाणारा श्री. पू. भागवत पुरस्कार २०११ साली मिळाला. महाराष्ट्राचे तत्कालीन मुख्यमंत्री आदरणीय पृथ्वीराज चव्हाण यांच्या हस्ते सत्कार झाला होता. प्रकाशनाचा संसार ४० वर्षे अतिशय निष्ठेने, प्रति सचोटिने सांभाळला. स्वतःला मोठे केले, कुटुंबियांना मोठे केले व भाग्य मिळवून दिले. आपला संसार आपला व्यवसाय आदर्शपणे केल्या, आदर्श पत्नी, एक आदर्श आई, दोन नातींची आदर्श, खंबीर सासर माहेरच्या माणसांची तसेच सर्व मित्रमंडळींची एक कुटुंबातील म्हणून तिने आपले सारे आयुष्य वेचले.

तिच्या सर्व आदर्शांचा, सुविचारांचा, गुणांच्या, संस्कारांच्या

शिदोरी स्वतः माझी कन्या हर्षदा डोळस (पूर्वाश्रमीची स्वप्ना) जावई किरण आणि चि. स्मृती व चि. सृष्टी आमचे सर्व कुटुंबीय, आप्तेष्ट, हितचिंतक सर्वांचा पुढील प्रवास यशस्वी

करून दाखवू. हीच माझ्या पत्नीला सुप्रिया शरद मराठे हिला खरी श्रद्धांजली ठरेल व तिच्या जगवण्याची शक्ती परमेश्वर देवो हीच परमेश्वराजवळ सर्वातर्फे अंतःकरणपूर्वक प्रार्थना! ◆

## सहवेदना!

सह्याद्री वाहिनीवरील लोकप्रिय वृत्तनिवेदिका मालविका रणजित मराठे (वय ५३) यांचे गुरुवार दि. ७ मे २०२० रोजी दुपारी १.३०च्या सुमारास माहीम, मुंबई येथे राहत्या घरी निधन झाले. गेले काही महिने त्या आजारी होत्या. मात्र, मृत्युपूर्वी दोन-तीन दिवसांपासून त्यांचा आजार बळावला होता, त्यातच त्यांचे निधन झाले. त्यांच्या पश्चात पती, मुलगी आणि जावई असा परिवार आहे. गुरुवारी संध्याकाळी शिवाजी पार्क येथील स्मशानभूमीमध्ये त्यांना अंतिम निरोप देण्यात आला.



सखी कार्यक्रमाच्या माध्यमातून प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचल्या. त्या आकाशवाणीवरही निवेदन करायच्या. 'भामिनी सहकारी' हे त्यांचे माहेरचे नाव. त्यांनी लग्नानंतरही आपला आकाशवाणी आणि सह्याद्रीवरील प्रवास सुरू ठेवला. आवाजाच्या गुणवत्तेसह सुस्पष्ट उच्चारण, भाषेची समज त्यांना होती, असे आकाशवाणीचे माजी सहसंचालक आणि

कवी महेश केळुसकर यांनी सांगितले. सुरुवातीच्या काळात त्या नाटकातही कामे करायच्या. नवीन संचातील मोरूची मावशीमध्ये तसेच काही मालिकांमधून त्यांनी आपले अभिनय कसब दाखवून दिले. त्यांच्या निधनाने दिलखुलास हास्य लोपले, अशी प्रतिक्रिया सह्याद्री वाहिनीच्या प्रेक्षकांमध्ये उमटली. अभिनेत्री कविता लाड यांनीही त्यांच्याविषयीच्या आठवणी जागवल्या. ईश्वर मृतात्म्यास सद्गती देवो. 'मराठे प्रतिष्ठान'च्यावतीने सौ. मालविका यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली! ◆

अत्यंत हसतमुख आणि लोकप्रिय वृत्तनिवेदिकेला निरोप देण्यासाठी कोरोनाच्या पार्श्वभूमीवर उपस्थित राहता न आल्याची हळहळ त्यांच्या दूरदर्शनच्या अनेक सहकाऱ्यांनी व्यक्त केली. त्यांच्या निधनाचे वृत्त समजल्यानंतर सोशल मीडियावरही अनेकांनी त्यांच्या वृत्त निवेदनाच्या आठवणी जागवल्या.

मराठे यांनी सन १९९१ ते सन २००१ पर्यंत सह्याद्री वाहिनीवर वृत्तनिवेदिका म्हणून काम केले. त्यानंतर अनेक वर्षे त्या हॅलो

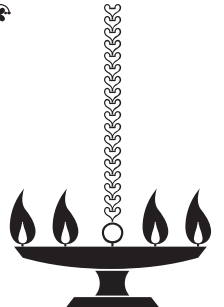


प्रत्येक कलाकार आपण तयार केलेल्या कलेला स्वतःचे नाव देतो....!!!  
पण आईसारखा कलाकार सम्पूर्ण जगात नाही, जी बाबला स्वतः जन्म देऊनही वडिलांचे नाव देते....!!!  
आई

१४ जून २०१५ रोजी बोरीवली येथे झालेल्या प्रतिष्ठानच्या मेळाव्यात नवचैतन्य प्रकाशनाचे सौ. सुप्रिया मराठे आणि श्री. शरद मराठे या दांपत्याचा सत्कार प्रसिद्ध उद्योजक श्री. अजित मराठे यांच्या हस्ते करण्यात आला होता. त्याप्रसंगी त्यांना उद्योजकता पुरस्कार व मानपत्र देऊन गौरविण्यात आले होते. सौ. सुप्रिया मराठे यांना 'मराठे प्रतिष्ठान'च्यावतीने भावपूर्ण श्रद्धांजली!



सौ. पद्मजा मधुदुद न खांबेते यांचे आरोग्यविषयक लेख 'हितगुज'मध्ये वेळोवेळी प्रसिद्ध होत असत. त्यामुळे एक आरोग्यविषयक सल्लागार या नात्याने त्या वाचकांना परिचित होत्याच. पती श्री. मधुसूदन तथा अप्पा खांबेते यांना त्यांच्या ठाणे लघुउद्योजक संस्था TISA च्या कार्यात त्यांची मोलाची साथ होती. 'मराठे प्रतिष्ठान'च्या वतीने सौ. पद्मजाताईंना भावपूर्ण आदरांजली!





♦ राम गणेश शूर, ठाणे

डॉ. वसुधा विष्णू आपटे (विद्वांस) यांचा एक निष्णात न्यायवैद्यक शास्त्र प्राध्यापिका व महाराष्ट्रातील पहिल्या महिला न्यायवैद्यक तज्ज्ञ (Forensic Expert) म्हणून आपणास परिचय आहे. विदुषी रमाबाई रानडे यांच्या घराण्याचा वारसा तेवढ्याच ताकदीने सांभाळणाऱ्या डॉ. वसुधा आपटे उत्तम लेखिका व कवयित्रीही आहेत. 'गुन्हेगारांचे कर्दनकाळ न्यायवैद्यक शास्त्र' या त्यांच्या ग्रंथातून आजपर्यंत कोणत्याही मराठी लेखकाने न हाताळलेला विषय त्यांनी हाताळला. त्यांचा हा ग्रंथ रक्षक विषयावर असूनही अत्यंत वाचनीय आहे.

'गीत सुधा' हा कवयित्री वसुधा आपटे यांचा काव्यसंग्रह त्यांच्या निवडक गीतवजा कवितांचा संग्रह आहे. या कविता त्यांनी त्यांच्या अत्यंत व्यस्त वेळापत्रकातून वेळ काढून लिहिल्या आहेत. काव्यसंग्रहातील अनेक कविता प्रासंगिक आहेत. कवितांखाली त्या कवितांच्या रचनेबद्दल थोडी माहिती दिली आहे. या कवितांमधून कवयित्रीची भाषेवरील पकड दिसून येते. कवितांच्या रचनेवर संस्कृत भाषेचा अतिशय

प्रभाव असल्याचे जाणवते अनेक कविता समाजातील ज्वलंत विषयावर आहेत. कवयित्रीने जेव्हा मनाला भावेल त्या वेळी या कविता लिहिल्याने त्या अधिक उत्स्फूर्त झाल्या आहेत. कवयित्री अनेक वेळा विदेशात जाऊन आल्या आहेत. तसेच आपल्या देशातील अनेक पर्यटन स्थळांनी त्यांनी भेटी दिल्या आहेत. अशा प्रसंगाची आठवण म्हणून एकेक कविता रचत कवयित्रीने त्या सुंदर आठवणींना उजाळा दिला आहे.

पुस्तकाचे मुखपृष्ठही आकर्षक झाले आहे. 'गीत सुधा' हे काव्यसंग्रहाचे शीर्षक अगदी योग्य आहे. रसिक या गीतरूपी अमृताचा आस्वाद घेतील यात शंका नाही.



## डॉ. वसुधा विष्णू आपटे (विद्वांस) (पृ. ६२३) परिचय



डॉ. वसुधा विष्णू आपटे (विद्वांस) ह्या न्यायवैद्यक शास्त्र कार्यक्षेत्रात प्रदीर्घ अनुभव असलेल्या महाराष्ट्रातील पहिल्या स्त्री डॉक्टर आहेत. एम.बी.बी.एस. झाल्यावर त्यांचा विवाह झाला. त्यानंतर त्यांनी न्यायवैद्यक शास्त्र ह्या विषयात टी.एन.मेडिकल कॉलेज येथे अध्यापन करण्यास सुरुवात केली. नोकरी व घराची जबाबदारी सांभाळून त्यांनी एम.डी. व एल्.एल.बी (जनरल) ह्या पदव्या संपादन केल्या.

'न्यायवैद्यक शास्त्र' ह्या अनोख्या कार्यक्षेत्रात काम करतानाही त्यांनी आपले कवी मन जपले. अनेक विषयांवर कविता लिहिल्या तसेच अनेक कलाही जोपासल्या. सेवाकाळात इंग्रजीत लिखाण केल्यानंतर निवृत्त झाल्यावर त्यांनी मराठीतून सुमारे २०० हून अधिक लेख लिहिले. त्यांनी सामान्य

वाचकांना समाजातील अशा सोप्या भाषेत लिहिलेल्या १३१ लेखांचे संकलन 'गुन्हेगारांचे कर्दनकाळ- न्यायवैद्यक शास्त्र' ह्या पुस्तकाच्या रूपाने प्रकाशित झाले, जे वाचकांच्या पसंतीस उतरले.

डॉ. वसुधा आपटे यांचे शालेय शिक्षण प्रथम हुजूरपागा, पुणे व नंतर दादर येथील हिंदू कॉलनीतील आय.इ.एस. गर्ल्स हायस्कूल मधून झाले. रुपारेल महाविद्यालय, टोपीवाला राष्ट्रीय वैद्यकीय महाविद्यालय व नायर रुग्णालय येथे त्यांनी उच्च शिक्षण पूर्ण केले. या महाविद्यालयांत त्यांनी सुमारे ३२ वर्षे त्यांनी अध्यापन व सेवा केली. विद्यार्थीदशेत त्यांना अभ्यास व गायनातील अनेक बक्षिसे मिळाली. वैद्यकीय महाविद्यालयात त्या अॅथलेटिक्स चॅंपिअन होत्या. आंतरमहाविद्यालयीन क्रीडास्पर्धांमध्ये त्यांनी त्यांच्या वैद्यकीय महाविद्यालयाचे प्रतिनिधित्वही केले.

'इंडियन अॅकॅडमी ऑफ फॅरिन्सिक मेडिसीन'च्या अध्यक्षपदी

व 'मेडिकोलीगल असोसिएशन ऑफ महाराष्ट्र'च्या अध्यक्षपदी विराजमान झालेल्या पहिल्या स्त्री डॉक्टर हा मान त्यांच्याकडे आहे. मुंबईच्या कॉरोनर (अपमृत्यूनिर्णोता) कोर्टातील डेप्युटी कॉरोनर्सच्या यादीतील एकमेव स्त्री डॉक्टर असल्याचा मानही त्यांच्याकडे आहे.

स्त्रियांना अनोख्या असलेल्या कार्यक्षेत्रातील असामान्य

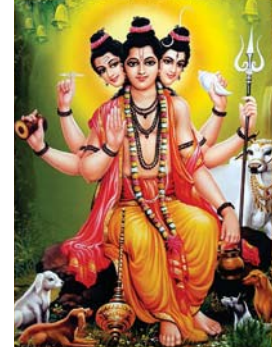
कामामुळे डॉ. वसुधा आपटे यांना आजवर अनेक सन्मान मिळाले आहेत. त्यात सहादी वाहिनीचा 'हिरकणी' पुरस्कार, झी मराठी वाहिनीचा 'उंच माझा झोका' पुरस्कार, नोबल एशियन ऑफ २०१८ अॅवार्ड, विशेष प्राविण्य पुरस्कार, चित्पावन भूषण पुरस्कार व स्कील अँड एज्युकेशन एमिनन्स अॅवार्ड या महत्त्वाच्या पुरस्कारांचा समावेश आहे. ♦

हि आरती आमची सौ. अदितीच्या आईच्या आजोबांनी केली आहे. कै. वासुदेव ओक ते दादर येथे लेडी जमशेटजी रोडवर डर्बी मॅशन येथे रहात होते. त्यांची पुढिल पिढी अजूनही तिथेच रहात आहेत.

आरती सद्गुरु रायाची करितो सद्भावे त्याची।  
तन मन अर्पुनिया गुरुला प्रेमे ओवाळीन त्याला।।  
पंचप्राणांच्या वाती, करूनी नेत्रांच्या ज्योती  
मन हे स्थीर करूनी पहा सेवा सद्गुरु वहा  
दुसरा देव नसे ऐसा, दुसरा देव नसे ऐसा  
भक्त जनांच्या पुरवी आशा  
सोडूनी संस्कृती पाशा धरू हो आस आम्ही त्याची  
असे श्री कामधेनु आमची ॥१॥

ध्यान मे रम्य कीती दिसते धरितो हाती दंडाते।  
भाळी भस्माच्या रेषा शोभूनी तीन पहा कैशा।।  
कटीवर कटू तो झळकतसे मजसी रम्य कीती भासे  
कमंडळू करितो वंशाचा हाती शोभतसे साचा।

विधी हरी हरी हर त्रय मुर्ति (२ वेळा)  
दत्तची ऐसा मजला भासे मनमुर्ती विलसे मनोहरणी साची  
असे ही कामधेनु आमची ॥२॥



दयाळू कीती म्हणून वर्णू  
वाणी होत अशे पंगु  
केवळ ज्ञानाचा सिंधु, तयाचे गुण कीती वर्णू  
वासुदेव करी आरती, दिधली सद्गुरुने स्फूर्ती  
स्वामी सद्गुरु रायाची करिता आरती  
दुर्दिन जाती सुदिन येती  
पहा प्रचिती सत्ता सर्वही सद्गुरुची  
करीतो सद्भावे त्याची ॥३॥



## हसरे हितगुज



पत्नीला त्रासून पती घराबाहेर पडतोच...  
पत्नी - लॉकडाउनमध्ये कुठे चाललात?  
पती - मरायला चाललोय? सुसाइड करेन  
पत्नी - कुठेही जा... पण तो मास्क घालून घराबाहेर पडा.  
करोना झाल्यावर तुमची खैर नाही

साभार : लोकसत्ता

मुर्लींच्या गालावरून प्रेमानं हात फिरवल्यास येणाऱ्या प्रतिक्रिया  
इंग्रजी मुलगी: यु आर नॉटि बॉय  
मुस्लीम मुलगी: आयसा ना करो जानू  
शीख मुलगी: तुस्सी बडे रोमांटिक हो जी  
मराठी मुलगी: डोळ्यात जाईल की बाराबोड्याच्या.



# गुजरात देवदर्शन यात्रा



♦ सौ. गायत्री गो. लेले (पृ. ३३४), मिरज

०२३३-२२२३५६३

**पांडुरंगा, पांडुरंगा, पांडुरंगा तुझी कृपा व यावर्षी पुन्हा दुसऱ्या यात्रेचा योग. संपूर्ण यात्रा निर्विघ्नपणे पार पडली. निवांत पार पडली म्हणून पुन्हा पांडुरंगा, पांडुरंगा, पांडुरंगा.**

दि. २० डिसेंबर २००५ रोजी दुपारी १२.४५च्या बंगलोर जोधपूर गाडीने अहमदाबादकडे प्रयाण २ टियर ए.सी.चा प्रवास कंटाळवाणाच कारण बाहेरचे निसर्गसौंदर्य पाहता येत नाही व आतील माणसे पडदे ओढून बसलेली असतात.

दि. २१ ला सकाळी ८.०० वाजता अहमदाबादात पोच. रिश्कावाल्याने १ तास हे लॉज दाखव ते लॉज दाखव केले शेवटी भद्र एरियात हॉटेल एम्बसीत मुक्काम केला. शेजारीच चि. गौरांग राहून आला होता. ती मावळणकर हवेली होती. जवळपास सेफ एरिया. जवळच नाशत्यासाठी उडपी हॉटेल. रिश्का, कार स्टॉप, बाजार सर्वकाही. अहमदाबाद दर्शनासाठी प्रत्येकी २५० रु. देऊन २ रिश्का ठरवल्या अहमदाबाद स्थलदर्शन -

१. गुजरात विद्यापीठामध्ये - आदिवासी संशोधन केंद्रामध्ये मातीचे पुतळे अगदी जिवंत वाटावेत असे तयार करून अनेक आदिवासी जीवनावरील देखावे उभे केले आहेत. मोठ्या प्रमाणावर आदिवासी प्रदर्शन व संशोधन प्रकल्प पहायला मिळाला.

२. साबरमती - गांधी आश्रम - साबरमती नदीकाठी श्री. गांधींच्या जीवनावरील चित्रप्रदर्शन, खूपच मोठा स्वच्छ परिसर, अनेक दालने, अनेक चित्रप्रदर्शनी पण मी एकच दालन पाहून बाहेर कड्यावर निवांत झोप काढली. बाहेरच खूप छान जेवायची सोय होती. तेथेच जेवण केले.

३. सरदार वल्लभभाई पटेल म्युझियम - येथेही सरदार पटेलंच्या जीवनावर चित्रप्रदर्शनी संस्थाने विलीनीकरणाचे त्यांचे काम याची माहिती, खूपच छान परिसर व प्रदर्शन, येथेच सरदार सरोवराचे मॉडेल रूम व माहितीचीही दालने आहेत. अवश्य बघावे असे हे ठिकाण. परकीय लोक मेधा पाटकरांना पैसे देऊन सन्मान देऊन शेतकऱ्यांना लाभदायक असलेल्या प्रकल्पात अडथळे आणत आहेत. असे येथील जाणकारांचे मत आहे.

४. गायत्री मंदिर - गायत्रीदेवीचे सुंदर मंदिर, आजूबाजूच्या सर्व भिंतीवर गायत्री मंत्राची माहिती व चित्रे, बाजूलाच राधाकृष्ण व श्री राम, लक्ष्मण व सीतामाई यांच्या सुंदर मूर्ती असलेली

मंदिरे.

५. टेक्सटाइल म्युझियम - हे पहायला मिळाले नाही. याचे सकाळी ९ ते २ अशी पहायची वेळ आहे व शुक्रवारी बंद असते. अगदी आवर्जून बघावी अशी कापड निर्मिती प्रक्रियेची माहिती असलेले हे म्युझियम आहे पण आमचा पाहण्याचा योग नव्हता.

६. हाथीसिंग टेंपल - राजा हाथीसिंगाने बांधलेले उत्कृष्ट कोरीव कामाचे मंदिर, मंदिरापुढे विजयस्तंभ, संपूर्ण मंदिर लाल दगडामध्ये कोरीवकाम केलेल्या जाळ्यांनी बांधलेले आहे. हत्ती असलेली ही जाळी आहे. मुख्य मंदिराबाजूला छोटी छोटी अनेक देवळे व देवळांना गोल गोल छोटे कळस आहेत. मुख्य मंदिरात आत दिवे नाहीत, पणतीच्या उजेडात मूर्ती बघावी लागते. मूर्तीला सोनेरी मोठा मुकुट घातलेला आहे.

७. झुलते मनोरे - झुलते मनोरे असलेली मशीद आहे पण भूकंपानंतर वर सोडत नसल्यामुळे लांबूनच दर्शन घेतले.

८. कांकरिया लेक, झू व बालविहार - अहमदाबाद शहराच्या मध्यवर्ती भागी खूप मोठे तळे आहे. ते म्हणजे कांकरिया लेक येथे बोटिंग, भेळ सर्व सोयी आहेत. बाजूलाच झू व बालविहार आहे. आम्हाला कंटाळा आल्यामुळे आम्ही त्याचे लांबूनच दर्शन घेऊन लॉजवर परत आलो.

संध्याकाळी श्री भद्रकालीदेवीची दर्शन घेऊन भद्रमार्केटमध्ये खरेदी व तृप्ती रेस्टॉरंटमध्ये जेवण.

२२ डिसेंबरलाच सकाळी ८ लाच आवरून उडपी रेस्टॉरंटमध्ये नाश्ता केला व चि. गौरीच्या ओळखीच्या सौ. कापडे काकूकडे जाऊन आलो व बाहेरील स्थल दर्शनासाठी ॲम्बॅसेडर (दर ४.५० रु. कि.मी.) ठरवली.

१. अडालच की बाव - अहमदाबादपासून २० ते २५ कि.मी. वर ही ५ मजले तळात असलेली सुंदर कोरीव काम असलेली लालदगडी विहीर आहे. भारतीय पुरातन खात्याकडे याची देखभाल आहे. एक एक मजला खाली उतरत जावे असे ५ मजले खाली गेल्यावर विहीर आहे पण प्रत्येक मजला खाली उतरायला किमान १२-१५ फूट लांब उत्तम बांधलेल्या पायऱ्या व बाजूच्या भिंती व खांबावरील कोरीव काम बघत रहावे असा कोरीव कामाचा भव्य परिसर याच विहिरीच्या बाजूला

एक खोल दगडी बांधकामाची विहीर आहे. या अडालच की बावलाच एक सराऊंडिंग जीनाही आहे. इथे अहमदाबादेत जिथे तिथे तिकीट हा प्रकार नाही. बहुतेक स्थल दर्शन फुकट आहे.

३. गांधीनगरहून पुढे ५०-५५ कि. मी. वर मेहसाणा गावात एक उत्कृष्ट कोरीव काम केलेले जैन मंदिर, मंदिराच्या कमानी बघत रहावे एवढ्या भव्य उंचीवर भगवान महावीरांची गुजरातमधील सर्वात मोठी मूर्ती आहे. मेहसाणा गावाचे हे मंदिर वैभव या वाटेवरून जाणाऱ्याने अवश्य बघावेच.

२. गांधीनगर - नवीन वसलेली गुजरातची राजधानी अहमदाबादपासून जवळ, येथेच श्री स्वामीनारायण यांचे भव्य अक्षरधाम मंदिर आहे. राजस्थानी लाल दगडात बांधलेले अतिभव्य परिसर असलेले हे मंदिर भोवतालचा तट सुशोभित आकाराने बांधलेला सुंदर बगिचा व श्री स्वामीनारायण यांची सोन्याचा पत्रा बसवलेली भव्य मूर्ती. येथूनच पुढे श्री स्वामीनारायण यांचा जीवनपट दाखवणारी चार प्रदर्शनी आहेत. आत देखावेही बघण्यासारखे आहेत. गुहेतून जाताना हे जाणवत नाही की हे सर्व कृत्रिम आहे. संपूर्ण परिसर पहायला ४-५ तासतरी पाहिजेतच फक्त रविवारी संध्याकाळी इथे लाईटिंग असते. व सोमवारी हे मंदिर बंद असते. हे मंदिर बघून झाल्यावर प्रेमावती उपाहारगृहात उत्तम मुगाची खिचडी पुरीभाजी आइस्क्रीम खाळे. सर्व भाज्या घातलेली मऊ खिचडी अगदी प्रसादाप्रमाणेच वाटली.

४. मोढेरा सूर्यमंदिर - गांधीनगरपासून ६० कि.मी. वर दुपारी ४.३० ला पोचलो. या मंदिरापुढे भलेमोठे दगडी बांधकाम असलेली विहीर आहे. या विहिरीमध्ये १०८ मंदिरे आहेत. जप माळेत १०८ मणी असतात तेवढी मंदिरे आहेत असे म्हणतात. पुढे सभामंडप व मागे देऊळ आहे. या सभामंडपात रामायण, महाभारतातील कथांवरून कोरीव काम केलेले आहे. आम्ही गाइड केल्यामुळे तेथील कोरीव कामातील प्रत्येक दृश्य त्याने आम्हाला दाखवले. मागील सूर्यमंदिरात आता मूर्ती नाही. महमद गझनीने ती पळवली आहे. पण पूर्वी त्या मूर्तीच्या मस्तकावर हिरा होता व सूर्योदय झाल्यावर त्या हिऱ्यावर किरणे पडून देऊळ प्रकाशित होत असे. देवळाचा परिसरही खूप मोठा व छान आहे. हाही परिसर भारतीय पुरातत्त्व खात्याकडे संरक्षित आहे. जानेवारीमध्ये या मंदिरापुढे नृत्य महोत्सव साजरा होतो. मोढेरा येथून पुढे २०-२५ कि.मी. वर राणिकी बाव म्हणून १० मजले तळात असलेली विहीर आहे. पण आम्ही रात्रीची द्वारकेची रिझर्वेशन केलेली असल्यामुळे तिकडे गेलो नाही.

५. इस्कॉन टेंपल - अहमदाबाद सिटीमध्ये येताना श्री राधाकृष्णाचे व श्रीराम, लक्ष्मण, सीता यांच्या सुंदर मूर्ती

सजवलेले भव्य मंदिर इस्कॉनने बांधले आहे. रात्री ८.४५ ला महासागर ट्रॅव्हलसने द्वारकेसाठी प्रस्थान केले. अहमदाबाद ते द्वारका ४६० कि.मी. (पक्कान डायनिंग हॉलमध्ये उत्कृष्ट गुजराती थाळी मिळाली.)

दि. २३ डिसेंबर - सकाळी ७ वाजता द्वारकेत पोचलो. वाटेत ४.३० ला रिलायन्स पेट्रोप्रकल्प असलेले जामनगर लागते. पण रात्रीची वेळ असल्यामुळे ते बघता आले नाही. गंगा हॉटेलमध्ये निवासाची सोय छान झाली. ९.३० ला मंदिरात श्री द्वारकाधीशांचे सुंदर दर्शन झाले. त्यावेळी पूजा चालू होती. व १०.३० ला आरतीही मिळाली. इथे मंदिराचा कळस कोरीवकाम केलेला व अति उंच आहे. पांढऱ्या दगडामध्ये संपूर्ण भव्य मंदिराचे बांधकाम आहे. मंदिरावर झेंडा फडकवायचा असेल तर ११ हजार रुपये देऊन तो फडकवता येतो. गुजराती समाजातील लोक मिरवणुकीने नाचत डफलीच्या तालावर झेंडा घेऊन येत होते. भव्य उंच कळसावर दोघेजण झेंडा लावत होते व प्रचंड वाऱ्याने ते झेंडा लावायचे मचाण हलत होते ते पाहून आम्हाला भीती वाटत होती पण देवच त्यांचे रक्षण करणार हे खरे. या मंदिरात सारखे भोग चढवत असतात त्यामुळे सारखे दर्शन बंद होत असते. या मंदिरामागेच शंकराचार्यांचे मोठे मंदिर आहे. या मंदिरातील गोलाकार घुमट फार छान उत्तम वास्तुकलेचा नमुना आहे. देवळाभोवती खूप छोटी छोटी मंदिरे आहेत. ह्यांनी येथे थोडावेळ बासरी वाजवली व १२.३० ला आम्ही बाजूच्या दुकानातून फेरफटका मारत लॉजवर आलो. येथे मोत्यांचे विणकाम केलेली तोरणे, डब्या व खूप निरनिराळ्या वस्तू मिळतात. इथल्या प्रदेशाची मोती विणकामाची खासियत बघण्यासारखी व हवी असेल तर घेण्यासारखी सुद्धा.

दुपारी २ वाजता द्वारका परिसर दर्शनाकरिता बसचे बुकिंग केले होते. प्रत्येकी ४० रु. (सब्जीमंडईसमोर याची कार्यालये आहेत.)

सर्वप्रथम १) रुक्मिणी मंदिर २) गोपी तलाव. या गोपी तलावात गोपींनी मोक्ष घेतला. आता हा परिसर खूपच अस्वच्छ आहे. व तलावात तसे पाणीही नाही.

३. नागेश्वर मंदिर - येथील लोकांच्या श्रद्धेप्रमाणे आपण १२ जोतिर्लिंगात औढया नागनाथ मानतो तर ते लोक ते न मानता नागेश्वर हे जोतिर्लिंग मानतात. द्वारकावन म्हणजे हेच त्यांचे म्हणणे आहे. मंदिर परिसर खूपच मोठा आहे. ह्या मंदिराबाहेर ८५ फूट उंच भव्य श्री शंकराची गळासर्पमाळा अशी मूर्ती आहे. नजर पोचत नाही. एवढी ह्या मूर्तीची भव्यता आहे.

४. बेट द्वारका - बोटीतून १५ ते २० मिनिटे प्रवास करून ह्या बेट द्वारकेला जाता येते. बोटीतून जात असताना असंख्य

पक्षी टाकलेले फुटाणे, लाह्या खायला पाण्यात झेपावतात. थवेच्या थवे करून उडणारे व पाण्यावर तरंगणारे लाल चोचीचे पांढऱ्या शेडिंगचे पंख असलेले पक्षी संपूर्ण बेट द्वारकेला शोभा आणतात. ह्या बेट द्वारकेला पहिल्यांदा श्रीकृष्ण अवतरले. खूप छोटी छोटी देवळे ह्या बेटावर आहेत. परतताना बोटीतून सूर्यास्ताचा सुंदर देखावा बघायला मिळाला. दुपारी २ ते रात्री ७.३० अशा द्वारका परिसर दर्शनाचा उत्तम कार्यक्रम पार पडला. वाटेत येताना टाटांचा मिठापूर प्रकल्प पहायला मिळाला. शेकडो एकर जागेत त्याचा विस्तार अतिभव्य अशी प्रकल्पाची जागा बघून टाटा म्हणजे ते टाटाच असेच म्हणावे लागते. रात्रीचे जेवण हॉटेल गुरूदर्शन, सर्व लक्झरी थांबतात त्या चौकात.

ता. २४ सकाळी द्वारका ते सोरटी सोमनाथ बसचे रिझर्वेशन केले होते म्हणून गडबडीने द्वारकाधीशाचे पुन्हा दर्शन घेऊन आले. सकाळी ७.३० ची आरती मिळाली. गरमागरम जिलेबी व ढोकळा, पापडी असा नाश्ता. ८ ला द्वारका सोडली. वाटेत श्री हरिसिद्धी मंदिर, माँ मंदिर, मुलद्वारका दर्शन व पोरबंदरला सुदामा मंदिर दाखवण्याची सोय लक्झरीने केलेली होती. पोरबंदरात येईपर्यंत बराचसा प्रदेश उजाडला होता. पण जवळजवळ सर्व उजाड माळरानात अनेक पवनऊर्जा प्रकल्पांची उभारणी केली आहे.

सुदामा मंदिरही बरेच जुन्या बांधणीचे. ह्या मंदिराबाहेर एक चक्रव्यूह बांधला आहे. बरेच भाविक त्यातून चालून आपली हौस भागवून घेत होते. बरेचसे मुसलमानी गाव, स्लॅबची बैठी घरे पण सगळेच उजाड वाटत होते. कारण काय माहीत नाही. पण ते गाव पाहून मन प्रसन्न झाले नाही एवढे मात्र खरे. या गावातच गांधीजींचे जन्मस्थान व किर्ती मंदिर आहे. पण वेळेअभावी आम्ही तिकडे गेलो नाही.

मात्र पोरबंदर ते वेरावळ (सोरटी सोमनाथ) हा प्रवास फारच नयनरम्य भातशेतीचे सुंदर गालिचे, नारळाची झाडे, शेतातील सुंदर घरे. वाटेतील गावे फारच अंतराने होती. पण संपूर्ण परिसर फक्त शेतीच शेती. ह्या गुजरातेत बऱ्याच ठिकाणी टू व्हीलरच्या श्री व्हीलर केलेल्या गाड्या पुढच्या सीटमागे मोठा बैलगाडीसारखा हौदा, त्याला दोन चाके व त्या हौदात वाटेल तेवढी माणसे कोंबलेली. तो टू व्हीलरवाला एखाद्या शर्यतीची कार चालवावी त्या थाटात ऐटीत स्पीडमध्ये मोटारसायकल चालवतो. बघून मजा यायची. श्री सोरटी सोमनाथ अगदी मंदिराजवळ श्री शिवसागर लॉजमध्ये मुक्काम. सकाळी ८ ते दुपारी २.३० द्वारका ते सोरटी सोमनाथ प्रवास. दुपारी ४.०० वाजता श्री सोरटी सोमनाथ परिसर दर्शनासाठी प्रत्येकी २००/रु. देऊन रिश्का केल्या.

श्री सोमनाथ परिसर दर्शन

१. श्री शशिभूषण महादेव,

२. बाणगंगा महादेव - समुद्रकाठी शंकराची पिंड आहे. येथूनच भिल्लने मारलेला विषारी बाण श्रीकृष्णाला लागला व त्याने देहोत्सर्ग केला.

३. मल्लक तीर्थ - बाण लागल्यावर आडवे झालेल्या श्रीकृष्णांची सुंदर मूर्ती इथे आहे. अगदी बघत रहावे असे मुर्तीचे देखणेपण. श्री सोमनाथपासून हे ठिकाण ८-१० कि.मी. वर आहे. त्या शेजारीच प्रजापिता ब्रह्मकुमारी विश्वविद्यालयाची इमारत व मोठी शिवपिंड आहे. आत खूप मोठे प्रदर्शन आहे पण आम्ही ते बघितले नाही.

४. प्रभास पाटण येथे त्रिवेणी संगम, गीतामंदिर, देहोत्सर्ग पावले, सूर्यमंदिर, पांडवगुंफा ही ठिकाणे बघितली.

५. आणखी एक शिवमंदिर बघितले, तिथे शंकराची पिंड भेदलेली व पिंडीला मागे वेणी आहे. महंमद गझनीचे आक्रमण झाल्यावर राजकुमारीने स्वसंरक्षणासाठी शंकराच्या मंदिरात प्रवेश केला. शंकराने तिला पोटात घेतले व वेणी बाहेर राहिली अशी आख्यायिका सांगतात.

संध्याकाळी ७.०० वाजता १२ ज्योतिर्लिंगामधील श्री सोरटी सोमनाथच्या दर्शनासाठी दिग्विजय दरवाजातून आत प्रवेश केला व भव्य मंदिर पाहून डोळ्याचे पारणे फिटले. श्री. वल्लभभाई पटेलांनी मंदिराच्या जीर्णोद्धारकरता प्रयत्न केले. सनई, चौघडा, घंटा अशा मंगल निनादात २० मिनिटे आरती शेवंती, निशींगधाच्या माळांनी सजवलेली भव्य श्री सोमनाथांची शिवपिंडीचे आरतीला समोर उभारल्यामुळे निवांत दर्शन झाले. संध्याकाळी ७.३० ते ८.३० लाइट व साऊंड शो मंदिराविषयी पुरातन काळापासूनचा सर्व इतिहास या शोमुळे ऐकायला व बघायला मिळाला. भेट देणाऱ्याने अवश्य तो बघावाच. मंदिराच्या परिसरात एका खांबावर मोठा गोल बाण आहे. त्या बाणाच्या दिशेला संपूर्ण पृथ्वीवर फक्त समुद्रच आहे. जमीन नाही असे सांगतात. या ज्योतिर्लिंगाच्या दर्शनाने १२ पैकी १०व्या ज्योतिर्लिंगाचे दर्शन झाले.

दि. २५ ला सकाळी अहिल्याबाई होळकरांनी जीर्णोद्धार केलेल्या सोमनाथाच्या मंदिराचे दर्शन घेतले. मूळ मंदिरासमोरच थोड्या अंतरावर हे मंदिर आहे. काही भक्तजन हेच मंदिर सोमनाथचे मूळ मंदिर मानतात. ह्यांनी तिथे जाऊन रुद्रपठण केले. हेही मंदिर मोठे आहे. पुन्हा मूळ मंदिरात दर्शन घेऊन समुद्रकाठी सकाळी ९ ते ९.३० आम्ही निवांत बसून राहिलो. स्वच्छ निळाशार अथांग सागर, त्याचा प्रचंड किनारा, किनाऱ्यावर भेळ इ. किरकोळ विक्रेते, उंट व अनेक हौशी कलाकारांची गर्दी

पण समुद्रात बोटींची गर्दी मात्र अजिबात नव्हती. सगळ्या बोटी भल्लूक तीर्थाकडे जाणाऱ्या रस्त्यावर बंदर आहे तिथे होत्या.

१० वाजता नाश्ता करून सासनगीर अभयारण्य बघून जुनागढला सोडण्यासाठी एक टाटा सुमो ठरवली. दर ११००/- रु. सासनगीरला जाताना वाटेतील शेतांचे हिरवेगार गालिचे व त्या गालिच्यांचा शेवट क्षितिजापर्यंत एवढी प्रचंड शेती. मला नेहमी वाटते एवढी करोडो जनता रोज तिन्हीत्रिकाळ जेवते कुठे पिकत असेल एवढे धान्य. ती शेती बघून मनातील त्या प्रश्नाचे निरसन झाले व शेतकऱ्यांच्या त्या कष्टाला नमस्कार केला. कापूस, तूर, भात, गहू सगळीच पिके अगदी बहरून आली होती. अभयारण्य जवळ आल्यावर १०-१५ कि.मी. सागाचे जंगल लागले. दुपारी १२.३० ला अभयारण्यात पोचलो व आतील प्राण्यांचे असलेले चित्रप्रदर्शन बघितले. त्यादिवशी २५ डिसेंबर नाताळची सुट्टी होती. म्हणून अभयारण्यात प्रचंड गर्दी होती. म्हणून जो जंगल सफारीचा शो होता तो जास्तीचा शो त्यांनी २ वाजता आयोजित केला होता. नाहीतर इतर वेळी सकाळी ९ ते ११ व ३ ते ५ अशी अभयारण्याची वेळ आहे. व बुधवारी ते बंद असते. अर्धा ते पाऊण तास एका मिनी मॅटॅडोरने जंगलातील अनेक प्राणी दाखवत ही सफारी असते. काळवीट, रानगाय, कोल्हे, हरणांचे कळप व सिंहांचे एक पूर्ण कुटुंब एका तळ्याजवळ विश्रांती घेत असलेले आम्ही अगदी १५ फुटांवरून बघितले. एवढ्या जवळून ६-७ सिंह बघताना भीतीही वाटली नाही. इतके ते सिंह निवांत पडलेले होते. व कदाचित ते माणसाळलेच असावेत. मुख्य रस्त्यापासून १० ते १२ कि.मी.चे आत स्वतःचे वाहन घेऊन जाणे जास्त सोयीचे नाहीतर टू व्हीलरचे हौदे किंवा येईल तेव्हा बस.

३.३० ला जुनागढसाठी प्रस्थान केले कारण आयुष्यातील दर्शनासाठी प्रतीक्षेत असलेले ठिकाण श्री गिरनार पर्वत चढण्यासाठी जुनागढला यावे लागते. येथून ७-८ कि.मी. वर हा पर्वत आहे. अनेक पोथ्या पुराणातून ह्या दत्तस्थानाची माहिती उल्लेख आहेच.

ह्यांना डिसेंबर या एका महिन्यात ४ दत्तस्थानांच्या दर्शनाचा लाभ झाला. पुणेजवळील ४ डिसेंबर नारायणपूर व बालाजी १५ डिसेंबर पौर्णिमेनिमित्त पायी नृसिंहवाडी, १८ डिसेंबर पायी औदुंबर. दरवर्षी एकदा वाडीग्रुप, मार्गशीर्ष महिन्यात औदुंबरला चालत जातो. व २६ डिसेंबरला श्री गिरनार पर्वतावरील दत्तदर्शन.

५.०० वाजता जुनागढला पोचून स्टेशनसमोरील हॉटेल प्रेसिडेंटमध्ये मुक्काम व जवळच गीता लॉज जेवणासाठी उत्तम ठिकाण, संध्याकाळी संत नरसी मेहता यांचे घर पाहिले. गुजरातमधील ते प्रसिद्ध संत. इतरही ३-४ ठिकाणे जुनागढमध्ये

बघण्यासारखी आहेत पण अनेक स्थलदर्शन करून कंटाळा आल्यामुळे आम्ही तिकडे गेलो नाही.

दि. २६ डिसेंबर सकाळी ६ लाच आवरून श्री गिरनार दर्शनासाठी आम्ही रिक्षेने प्रयाण केले व ६.३० लाच श्रीनगर पायथ्याशी पोचलो. काठ्या खरेदी केल्या. आईसाठी डोली ठरवली. डोली कसली कावडीचाच प्रकार. वजनावर डोलीचा दर. १० हजार पायऱ्या चढण्यापूर्वी मी पहिल्या पायरीलाच नमस्कार केला. व श्री दत्त महाराजांना म्हटले आता पुन्हा नमस्कार वरती थेट तुमच्या पादुकांपाशीच करण्यासाठी चढण्याचे बळ द्या. सगळ्यात पहिल्यांदा हे ९.३० लाच पोचले मी मात्र २५०० पायऱ्यांवर व ५००० पायऱ्यांवर अशी दोनदा विश्रांती घेतली. नाताळच्या सुट्ट्या असल्यामुळे तुफान गर्दी होती. ठिकठिकाणी चहा, ताक, कोल्ड्रिंक, टोमॅटो, काकडी, भजी इ. अनेक टपऱ्या होत्या. ५००० पायऱ्यांवर बऱ्यापैकी सपाटी व इथे जैनांची अनेक देवळे आहेत. श्री अंबाजी म्हणून देवीचे प्रसिद्ध मंदिरही इथे आहे. वरती चढताना जुनागढ शहरही छान दिसते. त्या दिवशी निसर्गाचा आणखी एक चमत्कार पाहायला मिळाला. आकाशात हवेचे पूर्ण वेगळे दोन पट्टे दिसत होते. क्षितिजापासून निम्म्या आकाशापर्यंत संपूर्ण गोल एक गडद निळा धुक्यासारखा पट्टा व वरती अगदी फिक्का निळा पट्टा असे कुठे तरी चढता, उतरताना निसर्गाची अनंत रूपे न्याहाळता येतात. हा पर्वत मात्र दगडी खडा डोंगर असल्यामुळे सुरुवातीला थोडी झाडी आहे. नंतर मात्र नाही. फक्त पायऱ्या आणि पायऱ्या श्री अंबाजीच्या थोडेवर श्री गोरक्षनाथांची समाधी आहे. व तिथून दुसऱ्या पर्वतावर (श्री गिरनार पर्वतावरील) श्री पादुकांचे मंदिर सुळक्यावर आहे ते दिसते. हा श्री अंबाजी पर्वत आता उतरावा लागतो. व खरा गिरनार पुन्हा चढायचा असतो. हा उतारही खूप तीव्र व चढही खूप खडा. हा उतार उतरल्यावर थोड्या अंतरावर उजव्या बाजूला दत्त महाराजांची धुनी व अन्नछत्र आहे. तिथेही जाऊन मी दर्शन घेऊन आले. व खडा चढ चढून सकाळी ११ वाजता त्या उंच टोकाच्या सुळक्यावरील पादुकांचे दर्शन घेतले. श्री दत्त महाराजांनी माझी गिरनार चढून जायची मनोमन इच्छा पूर्ण केली होती म्हणून आनंदाश्रू आलेच. त्या मंदिरात जास्त वेळ थांबू देत नाहीत कारण अगदी छोटी जागा व भक्त सारखे रांगेने येतच होते. दर्शन घेतल्यावर तेथील गंध लावतात. त्याचा चंदनाचा वास कधीही स्मरणातून जाणार नाही. आयुष्यातील आणखी एक अवघड यात्रा तीही पांडुरंग कृपेने पूर्ण झाली. ही ठिकाणे बघितल्यावर पुनः पुन्हा यावे वाटावे अशी परमेश्वरी कृपेने पुन्हा योग असेल तर होईलही. चारधामही दोनदा झाले. १२ वाजता



पुन्हा खाली उतरून श्री अंबाजीमातेचे दर्शन घेतले. सरबत नाशता घेऊन पुन्हा ५.०० वाजता पायऱ्या उतरायच्या होत्या. चढणे बरे पण उतरणे नको अशी अवस्था. उतरताना पिंढऱ्यावर सारखा जोर देऊन देऊन पाय भरून येत होते. हाच अनुभव हेमकुंडसाहेब यात्रेवेळीही आला होताच. शेवटच्या १००० पायऱ्यातर अगदी सावकाश उतराव्या लागल्या २.३०ला खाली उतरून रिक्षाने जेवायला थेट गीता लॉज गाठले. रात्रीची स्लीपर लक्झरीची बडोदा रिझर्वेशन केलेली होतीच.

दि. २७ पहाटे ५.३० बडोद्याला पोचलो. २७ व २८ दोन्ही दिवशी पाय प्रचंड दुखल्यामुळे लॉजवरून कोणीही हलले नाही. अलकापुरीतील श्रीमंती थाटाच्या दुकानांवरून संध्याकाळी फेरफटका मारला. इथे हकोबा चिकनचे स्पेशल दुकानही बघितले. नजरेत दिपून जातील इतकी सुंदर चिकनची डिझाईन्स बघितली. बडोदा दर्शन तीन दिवस बडोद्यात असून केले नाही. हॉटेल सबशांती येथे मुक्काम, नाश्ता जय भोले नाश्ता सेंटर व सासूजी गुजराती थाळी.

बडोद्यात न्यायमंदिर कीर्ती मंदिरपाशी अति विशाल परिसर असलेली बाजारपेठ. कित्येक करोड रुपयांची उलाढाल या बाजारपेठेत होत असावी. भारतातील अनेक शहरे बघितली पण एवढी प्रचंड बाजारपेठ पहिल्यांदाच पाहिली व खरेदीही केली.

दि. २८ ला संध्याकाळी अजवा ठिकाण पाहिले. मुद्दाम आवर्जून जावे असे काही नाही. आमचा उगीच फेरा झाला. बडोद्यापासून ३० कि.मी.वर ही साधी बाग व लहान मुलांचे खेळ.

दि. २९ सकाळी सरदार सरोवर व गरुडेश्वरसाठी प्रयाण. बडोद्यापासून ८४ कि.मी. सरदार सरोवर हा धरण प्रकल्प. अगदी आत डोंगर रांगांत जाता वाटेत सुंदर शेती, श्री पांडुरंग शास्त्रींचे अनेक शेती प्रकल्प. नर्मदेचे भव्य पात्र.

तेथून अलीकडे १४ कि.मी. श्री वासुदेवानंद सरस्वती यांनी (टेंबे स्वामी) समाधी घेतलेले गरुडेश्वर हे ठिकाण आहे. सुरुवातीला श्री दत्त मंदिर व खाली समाधी मंदिर व खाली पायऱ्या उतरून जाऊन नर्मदेचे विशाल पात्र. उशीर झाल्यामुळे देवळे बंद झाली होती. पण बाहेरून छान दर्शन झाले. नर्मदेचा परिसर घाट सारेच रमणीय.

गुजरात यात्रेतील शेवटचे स्थल दर्शन झाले व आम्ही ठरवलेली ऑम्बॅसेडर वेळेवर स्टेशनवर पोचणार नाही वाटत होते. कारण ५.०० वाजता आमची अजमेर बेंगलोर गाडीची रिझर्वेशन होती. गाडी ४० स्पीडवर चालत नव्हती पण नॉनस्टॉप आल्यामुळे ४.०० वाजता बडोदा स्टेशन गाठले व परतीचा प्रवास सुरू झाला.

दि. ३० दुपारी १२ वाजता मिरज पोचलो (वाटेत रात्री दिव्यांच्या उजेडात भव्य सुरतेतील कापड गिरण्याही रेल्वेतून बघितल्या.)

धन्य धन्य ती पंढरी आणि पंढरीचा पांडुरंग हेच खरे कारण वाटेत कुठेही कसलीही अडचण नाही. तब्येतीचा त्रास नाही. अगदी निवांत नियोजन करत एकेक टप्पा पार करत कधी १० दिवस संपले कळलेच नाही.

पांडुरंगा तुझी कृपा ही गुजरात यात्रा. ◆

## वाचकांचा पत्रव्यवहार

दि. १२ फेब्रुवारी २०२०

प्रति,  
डॉ. सौ. सुमेधा प्र. मराठे  
संपादिका, 'हितगुज', मराठे प्रतिष्ठान  
८/१३ सहकार नगर, वडाळा, मुंबई ४०० ०३१  
आदरणीय महोदया,

मला डिसेंबर २०१९च्या 'हितगुज' अंकातील 'अग्निसंस्कार' कथा (?) आपल्या म्हणण्याप्रमाणे सत्य हकिकत मनाला खूपच भावली. मला माझ्या मोठ्या बहिणीची आठवण झाली. मन विदीर्ण झाले. तिची हकिकत मी पुढील अंकात (जून २०२०) जरूर पाठवीन.

अग्निसंस्कार वाचताना आपल्या ललित लेखनाची मजबूत पकड लक्षात आली. संतांच्या मांदि्याळीवरील आपले लिखाणही अत्यंत वाचनीय असते. असेच संतांबद्दलचे लिखाण प्रत्येक अंकात येईलच ही खात्री आहे. आम्ही वाचक नक्कीच वाट पाहू यात संशय नाही.

आपला

अ.म. चक्रदेव (पृ. ७३२), पुणे (मो. ९६२३५५०६२३)



♦ सौ. रोहिणी विजय मराठे (पृ. २८८), पुणे

१ ऑक्टोबर रोजी वृद्धदिन साजरा झाला. त्या निमित्ताने मनोगत लिहावेसे वाटले. अलीकडच्या काळात वाढतं आयुर्मान अनेक समस्यांना जन्म देत आहे. हाती खेळणारा पैसा, सोयीसुविधा, उपचार पद्धती, मूत्रपिंडबदल, हृदय-कर्करोग शस्त्रक्रिया यावरील औषधोपचार हे सारे सहजशक्य होत गेले यामुळे माणसाचं आयुर्मान वाढू लागले. अर्थात जास्त वय वाढेपर्यंत माणसाने जगू नये असे नाही, कारण मरण केव्हा, कुठे व कसे यावे हे मानवाच्या हातात नाही. आपले शारीरिक हाल व्हावेत व घरच्यांना त्याचा त्रास व्हावा असे कोणालाच वाटत नाही. सामाजिक, कौटुंबिक स्तरावरचे, घरातले, समाजातले वातावरण बदलत आहे. पिढीपिढीतलं अंतर हे यामागचे कारण आहेच. पण वेगानं बदलणारं जग, नव्या पिढीला समजून घेणारी मधली पिढी यात होणारी दमछाक आज अनेक प्रश्नांचं मोहोळ निर्माण करत आहे. हे वास्तव आहे.

समाजातल्या सर्वच स्तरावर बदल होत आहे. माझी आई संजीवन हॉस्पिटलमध्ये अँडमिट होती. त्या वेळी शेजारच्या वॉर्डमध्ये एक आजी आजारी होत्या. त्यांचा मुलगा भेटायला येत असे. त्यांच्या बोलण्यावरून कळले, की हॉस्पिटलमधून घरी नेल्यावर आईकडे कोण लक्ष देणार? कारण ते दोघे पती-पत्नी नोकरी करत होते. मुलगी कॉलेज व क्लासकरिता दिवसभर बाहेर असायची. बोलता बोलता त्यांनी मला विचारले, तुमच्या माहितीत अशा संस्था आहेत का? मी म्हटले, माझे पती विजय मराठे हे डॉ. शरच्चंद्र गोखले यांच्या संस्थेत स्वयंसेवक म्हणून काम करतात. त्यांच्याकडे वृद्धाश्रम आणि आजारी वृद्धांना सांभाळणाऱ्या संस्था यांचे फोन नंबर व पत्ते आहेत. घरी येऊन घेऊन जा. हे ऐकल्यावर त्यांना खूप मोठा प्रश्न सुटला असे वाटले. अशा समस्या आणखी खूप लोकांना असतील. मीही एक ज्येष्ठ नागरिक, मधल्या पिढीतील सदस्य आहे. म्हणजे 'तरुण वृद्धांचा गट'.

मलाही माझ्या आईबाबत अशीच समस्या आहे. आईच्या हातापायातील शक्ती कमी झाली आहे. तिला उभे राहता येत नाही. त्यामुळे जेवायला घालण्यापासून इतर सर्वच कामे मला घरचं सगळं सांभाळून करावी लागतात. मी तिची जास्तीत जास्त काळजी घेते, पण माझीही शारीरिक शक्ती कमी पडते.

आईची सेवा करत असताना मीही आजारी पडू शकते. आणि कौटुंबिक समस्या व ताणतणाव वाढतील.

म्हणून घरातील ज्येष्ठ मंडळींनी एकत्र बसून विचारविनिमय केला आणि सर्वानुमते आईला आजारी वृद्धांकरिता काम करणाऱ्या संस्थेत ठेवायचे ठरले. केवळ नाइलाज म्हणून हा निर्णय घ्यावा लागला. अर्थात संस्थेत ठेवले म्हणजे आम्ही तिच्याकडे दुर्लक्ष करणार असे नव्हते. तिला वेळोवेळी भेटायला जाणे, औषधे नेऊन देणे, तिची प्रकृती दाखवण्यासाठी डॉक्टरांना घेऊन जाणे इ. कामे करायची होती. आईच्या आणि घरातील मंडळींच्या दृष्टीने सोयीस्कर अशा 'निवारा' या संस्थेत आईला दाखल केले आणि आम्ही निश्चित झालो. पण मनात विचार आला वाढतं आयुर्मान हे शाप की वरदान!



## हसरे हितगुज



रात्रीचे अकरा वाजले होते, रेल्वे पुणे स्टेशनवरून मुंबईला सुटण्याच्या तयारीत होती. बसायला जागा नव्हती.

हे पाहून मन्याने शिंकायला सुरुवात केली. सारे प्रवासी घाबरून आपापले सामान घेऊन आजूबाजूच्या बोगीत निघून गेले. मन्या मनोमन खुश झाला आणि त्याने एका रिकाम्या जागेवर आपला बिस्तरा पसरला आणि आडवा झाला. दिवसभरात शिणल्यामुळे तो ताबडतोब झोपी गेला. सकाळ झाली, चायवाल्याच्या आवाजाने तो जागा झाला. गाडी स्टेशनवर थांबली होती. तो उठून गाडी बाहेर आला आणि चहावाल्याला विचारलं, कोणतं स्टेशन आलं आहे?

चहावाला : पुणे.

मन्या : अरे रात्री तर गाडी पुण्याहून सुटली होती.

चहावाला : रात्री कोणीतरी कोरोनाचा पेशंट गाडीत चढला होता. त्यामुळे ही बोगी बाजूला ठेवून बाकी गाडी निघून गेली!!!!



## मराठे प्रतिष्ठान

### सदस्यत्वासाठी आवेदन

- आजीव सभासद : रु. 500/-       आश्रयदाता सभासद : रु. 10,000/- किंवा अधिक  
 हितचिंतक : रु. 5,000/-       उपकारकर्ता सभासद : रु. 50,000/- किंवा अधिक  
 हितगुज तहहयात : रु. 2000/-

मराठे प्रतिष्ठानची घटना व नियम यानुसार मी \_\_\_\_\_ मराठे प्रतिष्ठानचा सभासद होऊ इच्छितो. वर सूचित केल्याप्रमाणे \_\_\_\_\_ यासाठीचे सभासद शुल्क रु. \_\_\_\_\_/- (अक्षरी रु. \_\_\_\_\_ मात्र) रोख/चेकने (खालील तपशिलाप्रमाणे) पाठवीत आहे. 'मराठे प्रतिष्ठान'च्या IDBI बँक, दादर शाखा, IFSC IBKL0000501 येथील बचत खाते क्र. 0501104000043519 (16 आकडी खाते क्र., सुरुवातीचा 0 अनिवार्य) मध्ये दि. \_\_\_\_\_ रोजी रोख/चेक/NEFTने (खालील तपशिलाप्रमाणे) जमा केले. NEFT UTR क्र./चेक/डिमांड ड्राफ्ट क्र. \_\_\_\_\_, \_\_\_\_\_ या बँकेला \_\_\_\_\_ या शाखेच्याद्वारे/शाखेवर देय.

**I Confirm that this contribution be treated as part of the Corpus fund of Marathe Prathisthan**

### सभासदांची संपूर्ण माहिती

संपूर्ण नाव : श्री/श्रीमती/सौ./कु. \_\_\_\_\_ (आडनाव शेवटी)

संपूर्ण पत्ता : \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_ विभाग : \_\_\_\_\_ शहर : \_\_\_\_\_

राज्य : \_\_\_\_\_ पिन कोड : \_\_\_\_\_

भ्रमणध्वनी : \_\_\_\_\_ दूरध्वनी : \_\_\_\_\_ (STD कोड सहित)

E-mail \_\_\_\_\_ जन्मतारीख \_\_\_\_\_

नोकरी/व्यवसाय : \_\_\_\_\_ क्षेत्र : \_\_\_\_\_

### केवळ स्त्री सभासदांसाठी:

वडिलांचे/पतीचे पूर्ण नाव (सभासद माहेरवाशीण/सासुरवाशीण असल्यास)

पत्ता : \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_ विभाग : \_\_\_\_\_ शहर : \_\_\_\_\_

राज्य : \_\_\_\_\_ पिन कोड : \_\_\_\_\_

(सभासदाची स्वाक्षरी)

चेक / डिमांड ड्राफ्ट 'मराठे प्रतिष्ठान' (Marathe Prathisthan) या नावाने काढावा.

(इच्छित चौकोनात खूण करावी) बँकेतील खात्यात NEFT/चेक/रोख जमा केल्यास नाव, पत्ता, रक्कम, चेक क्र. व दिनांक, भ्रमणध्वनी/SMS/ई-मेल ने info@maratheprathisthan.org या ई-मेल वर कळवावे.



प्रेषक : संजय मराठे, (पृ.४१६) अमरावती  
गंगा दशहरा समाप्ती आणि गंगा पुजन या निमित्ताने घरच्या  
मंदिरात गंगा - गायत्री देवीची पुजा

आमची  
वसई

आमची वसई सामाजिक संस्था  
(जि. पानधर)

कोव्हिड योद्धा गौरव



सन्मानपत्र



आमची  
वसई  
डॉ रवींद्र मराठे

आपण कोटोना महामारी (कोव्हिड-१९) च्या या जागतिक संकटसमयी  
केलेल्या उल्लेखनीय जनसेवेबद्दल  
'आमची वसई' आपले हार्दिक श्रध्दानंदन कटत आहे.  
आपल्या महान योगदानासाठी 'आमची वसई' तर्फे आपणांवर  
हे सन्मानपत्र प्रदान करण्यात येत आहे.  
आपणांवर ब्रिटोनी व बुकूड कीर्तयुष्य लाभो,  
हीच पटनेष्टवटा चटणी मनःपूर्वक प्रार्थना.

आपले निर्भरित  
पं. हृषीकेश

पं. हृषीकेश श्रीकांत वैद्य  
अध्यक्ष - आमची वसई सामाजिक संस्था  
९३२३३९५५९८



कोरोना महामारी (कोव्हिड-१९) च्या या जागतिक  
संकटसमयी केलेल्या उल्लेखनीय जनसेवेबद्दल  
डॉ. रवींद्र मराठे यांना प्रदान केलेले सन्मानपत्र...

BOOK POST

If undelivered, Please return to

संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा प्र. मराठे, ८/१३, सहकार नगर, वडाळा, मुंबई - ४०० ०३१.

त्रैमासिक 'हितगुज' हे मराठे प्रतिष्ठान, मराठे उद्योग भवन, आप्पासाहेब मराठे मार्ग, प्रभादेवी, मुंबई - ४०० ०२५  
या न्यासाचे मुखपत्र असून फक्त सभासदांसाठी वितरित होते.

पत्रव्यवहाराचा पत्ता : संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा मराठे, ८/१३, सहकार नगर, वडाळा, मुंबई - ४०० ०३१  
दूरध्वनी : ०२२-२४१५०८८९

इ-मेल : [hitguj@marathepratishthan.org](mailto:hitguj@marathepratishthan.org) • वेबसाईट : [www.marathepratishthan.org](http://www.marathepratishthan.org)

२८ | अंक १२२ वा : हितगुज जून २०२०